

Jo H.

II.
C. 22362.
12116

NAUK

murve in svilóde rediti

in

svilo pridelovati.

22062. II C. f. 2.

m

I
I
E

do

NAUK

murve in svilóde rediti

in

svilo pridelovati.

Po spisu

doktorja in profesorja **Fr. Ksav. Hlubek-a**

za

Krajnsko deželo

vredil

Dr. Janez Bleiweis,

na svitlo dala

Krajnska kmetijska družba.

S podobami na 4 listih.

V Ljubljani 1851.

Natis Jožefa Blaznika.

MAUR

muze in svilo robiti

in

svilo pridolovati.

Po spisu

prof. dr. J. J. ...

na

Krajske ...

visti

... ..

na svilo dati

Krajska ...

... ..

... ..

... ..

Predgovor.

Čeravno je kmetijska družba že o letu 1841 v posebni knjižici „kratek podúk židne gosence in murve prav in z velikim pridam rediti“ na svitlo dala, in so tudi „Novice“ o letu 1843 rejo murb in svilnih gosenc prav lepo razlagale, je vunder občni zbor naše družbe lani sklenil, krasni dar, ki ga ji je njeni ud, slavni profesor Dr. Hlubek v Gradcu, s svojim izverstnim in s podobami razjasnjenim rokopisam prijazno ponudil, radovoljno sprejeti, in po tem rokopisu pričujočo knjižico na svitlo dati, ktera zapopade obširni nauk murvo- in sviloreje po nar novejših in domačih skušnjah tako jasno razložen, da bo gotovo vsacimu razumen.

Krajnska dežela je povsod, sosebno pa na Dolenskim, pripravna za rejo murvinih drevés in sviloprejnih červičev; zato si je kmetijska družba sedanji čas na vso moč prizadevati začela, ta pridelk, ki zamore domovini o kratkim času veliko dobička donesti, močno razširiti

in na noge spraviti. V ta namen redi ona na svojim vertu obilo murvinih drevés, katerih je že tišuč in tišuč po nizki ceni prodala, pa tudi brez plačila manj premožnim razdelila.

Murvo - in sviloreja je lahka reč; vsak kmetič se je zamore s pridam lotiti. Tri reči so zato potrebne.

Pervič je treba, da si murvinih drevés zasadi, s katerimi bo červice redil. Ko je z murvinim perjem ali na svojim zemljišu preskerbljen, ali da ga pri svojih sosedih dobiva, naj si poskerbí

Drugič svilodnih jajčik, iz katerih se červiči (svilodi ali židne gosence) izvalijo, katerih za séme dobiti ni nobena težava, ako bo pervikrat le z majhno zalego začel, ktere že od znanih svilorejcov dobiti zamoremo.

Tretje pa, kar je v občno povzdigo sviloreje potrebno, je, da bi se kakošna družba vstanovila, ali da bi se po več krajih veči svilorejci oglasili, ki bi majhne pridelke pokupovali, da bo vedel majhni svilorejci svoj pridelk (svoje svilne mešičke) kam spečati.

Odbor kmetijske družbe

na Krajskim v Ljubljani spomladi 1851.

Dragi kmetovavci!

Vaši sinovi, ki so iz Laške vojske prišli, so vam mende pravili, kako so Lahi bogati; povédali so vam pa tudi gotovo, da svojiga bogastva veliko po sviloreji dobivajo, s katero se pridno pečajo.

Svilodi ali židne gosence namreč, ktere so našim škodljivim gosencam zelo podobne, svilo ali žido predejo, iz ktere se židane rute, kape, trakovi in več druge obleke, kakor tudi dosti cerkveniga oblačila dela, ktere se pa še zmirej premalo naredí, zato ker je zmiram več ljudi na svetu, in ker si skorej vsak vedno boljši in gorši obleko nositi želi.

Nobeno kmetijsko delo se tako lahko in o tako kratkim času ne opravi, kakor sviloreja. Svilne gosence rediti in opravljati je delo otrok in starih ali slabih ljudi, ki niso za nobeni drugi opravek več.

Nobeno delo tudi tako malo stroškov ne priza-dene, kakor sviloreja. Nekaj murvinih drevés je zadosti, da si zamorete v svojih izbah po 10 do 12 funtov mešičkov (galet ali kokonov) na nekterih diljah ali lesah izrediti, ki jih scer za sadje sušiti ali za kakošno drugo rabo imate.

Nobeno delo vam pa tudi toliko dobička pridobiti nemore, kakor židoreja; 10 do 12 lét star otrok namreč in pa kak starček ali kakošna babica zamorejo 20 tavžent svilnim červičem skoz 34 dni

streči, in o 10 dnéh njih vpredenje oskerbeti, mešičke oskubsti in pobrati.

Od 20 tavžent červičev, ki ti več prostora ne vzamejo, kakor 240 štirjaskih čevljev, se dobí v naših krajih 50 funtov mešičkov, in če se funt mešičkov po 50 krajc. srebra spečá, si v 44 dnéh en otrok in kak starček 41 gold. in 40 krajc. lahko prislužita.

Iz tega, dragi deželani, lahko previdite, da nobena kmetijska reč tako hitro toliko dobička ne prinese kakor židoreja, in prav imajo vaši sinovi, ki so na Laškim bili, ako vam pravijo: da so Lahi večidel od židoreje premožni.

Veliki dobiček, ki ga židoreja prinese, so že Karl VI., cesarica Marija Terezija in pa njeni sin cesar Jožef II. dobro spoznali; tiste stare murvine drevésa, ki se še dan današnji v mnogih krajih naše dežele najdejo, so od časov veličastne cesarice in cesarjev, ki so za povzdigo sviloreje veliko skerb imeli.

Kmetje so takrat veliko murvinih drevés zasadili; ker so jih pa léta 1809 Francozi večidel posekali, da bi mi žide ne pridelovali in jim dobička v tem ne kratili, se lahko razume, zakaj se zdej tako malo starih murvinih drevés v naši lepi deželi najde.

Ker bo pa celi deželi židoreja le takrat k obilnimu pridu, ako se je bojo vsi kmetje sploh zraven svojih drugih opravil poprijeli od srede majnika do konca rožnika, tedej takrat kader je že večji del poljskih opravkov dogotovljen, zató je tudi ta nauk gledé na ta čas posebno za kmete napravljen.

Večim posestnikom se priporoča murvinih drevés, kolikor je moč, obilno saditi, židniga pridelovanja se pa s posebno skerbjo le tako dolgo deržati, dokler se bojo kmetje sploh poprijeli svilne červice rediti. Se je to zgodilo, potem jim bojo njih zasajene murvine drevésa le takrat nar več dobička donesle, ako bojo murvino perje manjšim kmetam, bajtarjem i. t. d. za majhno ceno — postavim, po pol krajcarja ali po krajcarji funt — prepuševali.

Posestniki večih zemljiš so po svojim stanu in svoji védnosti prvi, ki imajo drugim lep izgled v vsim biti, kar je deželi k večimu pridu in blagostanju.

Po tem lepim poklicu je dosihdob tudi dosti večih posestnikov ravnalo, in veliko tavžent murvinih drevés, ki so po mnogih krajih Krajskiga zasajene, živo pričajo, koliko si oni prizadevajo, svoji deželi nov pridobiček nokloniti in nje prid na višji stopnjo povzdigniti.

Prijatli!

Že je pot k novimu pridobičku v naši lepi domovini našim pridnim deželanam osnovana.

Že več stó tavžent murb lepša našo deželo. Kmetijska družba ima skerb za rejo teh koristnih drevés, ki jih razdeljuje po deželi.

Nam vsim, posebno pa učiteljem in duhovnim gospodam po deželi, naj bo mar, s združeno močjó to malo nježno drevice rediti, da bo z nebeškim blagoslovam krepko drevó izrastlo, in obilen sad v bratovski složnosti doneslo!

Svilo - ali židoreja.

I.

Od življenja gosenc sploh, zlasti svilodov
ali židnih gosenc.

§. 1.

 Gosence, vsakimu dobro znane, ker s svojo požrešnostjo marsiktero léto lesnim in sadnim drevesam veliko škodo napravijo, so mehke živalice brez kostí, ki imajo navadno spredej 6, zadej pa 4 do 10 nog.

Svilodi ali židne gosence imajo spredej 6 roženih zlo ostrih, zadej pa 8 širokih nog s ternkami, in rep ali zadnico kakor rak. (glej podobo na I. listu 4.)

Njih mnogo narezana koža je zlo kosmata; le pri katerih bolj starih je bolj svitla in manj kosmata.

Glava je z roženo kožo prevlečena; gobček ima dvé roženi čeljusti, dvé ustnici in žnablji z več tipavnicami (4) in se brez želodca v čeva zdaljša v katerih se živež kuha.

Za dihati, kar je vsaki živali potrebno, gosence nimajo pljuč, kakor konji, krave, ovce, svinje i. t. d. tudi ne ušes kakor ribe, ampak 2 sapnika po vsaki strani čev, iz katerih več malih stranskih sapnikov izvira, v ktere skoz 18 majhnih črnkastih luknjic, 9 na vsaki strani (poglej na I. listu pod. 4. a) in skoz črnkaste serpam podobne riže ali duške na herbtu (list. I. pod. 4. b.) zrak sopejo.

Na listu I. podobi 1. se vidi židna gosenca 1 dan stara, na podobi 4. pa popolnoma dorašena;

černkaste pike *a, a, a*, in serpasta duška *b, b*, kažejo, kje gosence k življenju potrebni zrak serkajo.

§. 2.

Ker so gosence toliko požrešne, tudi med vsimi živali nar hitreji rastejo, in ker se jim koža toliko razširiti nemore, kakor truplo raste, se pod staro kožo nova naredí, in kader je zgotovljena, se gosence k počitku vležejo (zaspijo) ali lêvé, ter se en ali več dni ne ganejo in staro kožo (kakor hlače) slečejo.

Temu počitku gosenc, v katerim navadno glavo kviško deržijo se pravi spanje ali lêvenje (list I. pod. 2.).

§ 3.

Večidel gosence navadno po 4krat zaspijo ali se levijo, in scer od 5 do 12 dni, in ker po spanju ali levenju še 5 do 12 dni živijo, takó njih življenje navadno 25 do 60 dni terpi.

Židne gosence na Krajnskim pri navadni reji 30 do 39 dni živijo.

§. 4.

Gosence v naših sadnih vertih zlezejo vkup, kadar se čas spanja bliža, in se z neko prejo, kakor pajčino, zapredejo, da jih merzla sapa ali dež v spanji ne moti ali clo ne pokončá, ker jim mraz in dež nar bolj hudo dé, gorko in suho vreme pa se jim nar bolj prileže.

Židne gosence se scer v spanji ne zapredejo, le nekaj malo preje na ležišu naredijo, da staro kožo bolj perterdijo, in da se gorkota ležiša manj spreminja.

Pa vender, kar škodljivim gosencam pod milim nebam ne hasne, tudi koristnim svilodam koristno ni.

§. 5.

Kader so židne gosence v spanji (to je, kadar

se levijo), se vidi, da berž ko zaspijo, vse blato iz sebe iztrebijo, nič več ne jedó, glavo kviško molijo, staro kožo z nekim žlezastim sokom na prostor, kjer so, priterdijo, neganljivo ležijo, in le takrat glavo sém ter tje mečejo ali majejo, kader jih merzel veter, dež, druge gosence ali kar si bodi v spanji moti.

Glava če dalje bolj tolsta prihaja, stara koža na glavi se zgerbanči; nar prvo se od gobca rožena terda koža kakor črna luska oluši in v ti dobi gosenca truplo naprej porine in staro kožo, ktera o tem na glavi počí, izsleče.

Na listu I. pod. 2. se vidi židna gosenca v spanji; na pod. 3. pa po sleki ali levenju in a kaže izslečeno kožo.

§. 6.

Po spanju, levenju ali sleki ne začnejo gosence precej jésti, temuč kterikrat še celi dan mirne ostanejo, da se jim nova koža posuší in zraka navadi in pa da se roženo žrelo bolj uterdi.

Berž po sleki gosence ne marajo za staro, terdo, temuč sežejo po mladim perhkim listji, ker ga ložej zgrizejo in prebavijo.

§. 7.

Nar bolj požrešne so gosence, kader se poslednjikrat levijo, zató so takrat tudi drevésam nar bolj škodljive.

Čez 5 do 12 dni pa nič več ne jedó, se čisto oblatijo ali strebijo in se v neko prejo ali mrežo zapletejo in s tém se življenje gosence ali červa končá.

Židne gosence na Krajnskim po zadnji sleki še kakih 8 do 12 dni živijo in celo njih življenje obseže tedej 30 do 39 dni.

§. 8.

Predejo gosence z gobcam in to delo navadno v 2 do 4 dneh končajo.

Preja židnih gosenc se vidi na podobah 5, 6, 7 in 8 lista I.

V ti preji se gosenca v žival spremeni z rujavo luskinjasto kožo brez nog, kateri se puža (Puppe) pravi. Tako pužo židnih gosenc kažete podobi 11 in 12 na listu I., kjer se še na podobi 12 pri *a* duški gosence vidijo.

Puža v preji 10 do 25 dni negibljava živi, in le takrat pokaže, da živi, kader se kakor bodi zdraži, postavim z gorkoto, s tiskam, s pikam i. t. d.

V prejo zavite puže židnih gosenc se imenujejo mešički (ali kokoni ali galete), kateri, če se zmotajo ali izsnujejo, sirovo ali kunadrasto žido ali svilo dajo.

Čez 10 do 25 dni se puža v preji spremeni v metulja, kateri z nekim rudečorujavim sokom, ki ga izserje, prejo pri enim kraju takó razmoči, da je kos vùn smukniti. Na podobi 10 listu I. se vidi luknja v mešičku, iz kteriga metulj pride.

§. 9.

Metulji, ki imajo 4 prašne peruti in na glavi tipavnice, nimajo ust za jesti, zato pa imajo spolovila za plême, ki jih gosence nimajo. Oni tedej ne žrejo več, temuč nekoliko okoli ferflajo, se plodijo, in po 200 do 900 jajčik zležejo, iz kterih bodo še tisto ali prihodnje léto gosence, ne pa metulji. Na podobi 13 in 14 listu I. se vidijo metulji židnih gosenc, in sicer na podobi 13 ona (metuljka) na podobi 14 pa on (metulj).

§. 10.

Iz tega, kar je bilo dosihmal rečeno, se vidi, da življenje žival, ki se gosence ali červi imenujejo, 3 čase ali dôbe obseže namreč prvič: dôbo gosence ali červa (pod. 4. list I.) drugič dôbo puže ali mešičkov (pod. 12 list I.) in tretjič dôbo metulja (pod. 13. list I.)

§. 11.

Gosence nimajo družiga opravka, kakor da žrejo in naglo rastejo. Zató jim posebno tekne:

1. Gorko in suho vreme;
2. da jih v spanji nič ne moti, sosebno ne veter ne dež,
3. da jim ni potreba mokriga listja žreti, in da še mlade ali berž po sleki ali levenju mehko perjiče dobivajo, in
4. da popolnoma čisti zrak serkajo.

Gosencam nar bolj v škodo so ojštri vetrovi, dolgo deževje ali mokro in merzlo vreme in pa prevelika vročina, posebno kadar polétni čas sonce naravnost na nje sije.

§. 12.

Puže ne žrejo nič; potrebna pa jim je pred vsim enakostna gorkota, da se popolnoma v metulje spremenijo.

Pri njih se že blezo gotovo razsoditi da, kateri metulji bodo možkiga, kateri ženskiga spola. Puže možkiga spola imajo manjši in terdnejši mešiček ali kokon, kateri je večidel na sredi vrezan ali vglobljen. List I. pod. 7. kaže kokon možkiga, pod. 6. pa ženskiga spola.

§. 13.

Preja, s katero je puža ovita, je ena sama tanjka nit, dostikrat po 1000 čevljev dolga, katero gosenca iz sebe (kjer ima v posebnim mehu židno zalogo) potegne in v podobi ležeče osmice (∞) navije ali kokon napravi. Tako ovita in navita nit ohrani to podobo, ker se nekoliko prijema in se lahko raztegne in omotá, dokler se na nji ljep ali žleza ne posuší. Ako je pa nit že suha, se morajo kokoni v topli vodi razmočiti, da se dajo raztegniti in zmotati.

Bolj terdni ko so mešički, bolji so in več svile se iz njih dobi.

§. 14.

Tudi pri metuljih se spól lahko razloči, ker so metulji možkiga spola tanjši, manjši in bolj žive barve, kakor pa one. Podoba 14. kaže metulja možkiga, podoba 13. pa ženskiga sviloda. Metulji židne gosence več ne žrejo, tudi ne ferflajo okoli, temuč iztrebijo iz sebe blato, nek ruderčorjav sok, po tem berž po pleménu grejo, in one 300 do 500 jajčic znesejo, ki so sperviga žveplénove barve, potem pa zmeram bolj temnaste in poslednjič višnjevosive postanejo, kakor makovo seme.

III.

Od jajčic in sémena svilnih gosenc.

§. 15.

Kakor kmet nar gorši séme razseje, ako hoče prav dobro žetev imeti, takó mora židorejic nar gorši jajčica za rejo obrniti, ako mu je za obilni pridelk žide mar.

Ker pa se séme ne dobí vselej dobro, si mora kmet dostikrat sémena iz ptujih krajev preskerbeti, postavimo konopléno Laško, lanéno Rusovsko, pšenično Banaško i. t. d. da si lepši žetev pridobi.

Nar bolj popolnoma jajčica židnih gosenc se dobijo v Brianci na Lombarškim, od kodar tudi štajarska svilorejna družba vsako leto to séme dobiva.

Kdor hoče popolnoma dobriga sémena imeti, naj si ga od ondi naročí ali pri kmetijski družbi o pravim času za-nj oglasi, da ga ona naročí.

Dobí se pa tudi pri svilorejcih na Krajnskim dobro séme.

§. 16.

Kdor hoče jajčic židnih gosenc iz domače reje dobiti, naj si čverstih srednje velic in tanjkih kokonov možkiga in ženskiga spola nabere; naj

jih v venec ali krancelj na nit s šivanko natveziti, vendar da ž njo puže ranil ne bo, in naj jih v izbi enakostne gorkote obési, kjer bodo iz njih v 10 do 15 dneh metulji izleteli, se plodili in jajčica zlegli.

Kakó se imajo za rejo odločeni kokoni natveziti, kaže podoba 9. na I. listu.

§. 17.

Jajčica naj ti metulji na popir ali na star tenek përt ležejo, in shranijo naj se na suhim hladnim kraji, nar bolj v kleti (keldru), pa ne v taki, kjer vol ali vino vrë, — na spomlad pa, kadar se imajo izvaliti, jih moraš v topleji kraj ali hišo prenesti.

Nar bolj je jajčica na përt nabirati, iz kteriga se lahko ali še tisto leto, če so že višnjevo-sive, ali pa prihodnjo spomlad z nožem posteržejo in osnažijo.

Vzemi zató čiste merzle vode, prideni ji nekoliko kuhinske solí ali vina in operi varno v nji përt z jajčiki, posterži jajčica z nožem v vodo in jih zmij in v senci posuši; po tem jih pa deni plitvo v lesene ali papirnate škatlice z luknjicami, da so zračne, in jih shrani, ali pa jajčica v pertu do spomladi hrani, in še le zdej ž njimi ravnaj, kakor je bilo rečeno.

§. 18.

Dobre jajčica židnih gosenc so višnjevo-sive in sploh makovému sémenu podobne; se močno svetijo in imajo pri sredi majhno globino, ktera med valemjem zmiram manjši prihaja in naslednje celò zgine. Ako se zmučkajo, nekoliko zašumijo, in iz njih nek vlečljiv žlezast sok izteče; v vodi gredó dobre jajčica na dno, slabe pa po verhu plavajo.

§. 19.

Čas jajčica židnih gosenc valiti, se sploh začne, kader murve prvo perje poženejo.

Na Krajskim je sred majnika ali o bolj merzlih

letinah proti koncu majnika čas jajčica iz shranilnic v gorkeji izbe prenesti (ki naj ima toplote od 15 do 17 stopinj po Reaumurjevem gorkomeru).

Prej ko se kje židoreja pričeti zamore, več dobička prinese, zato ker je pozneje vročina, posebno kader presti začno, gosencam škodljiva, in pa da na pozno poletje ni potreba murvam vej s perjem vred oklestiti, ker pozno pognane mladike silo rade pozebejo.

§. 20.

Da se jajčica izvalijo, se denejo v pertnen žakljic, kteriga naj podnevi kakošna ženska v nedrii nosi, ponoči pa pod zglavje polozi. Vsaki dan se jajčica pomešajo, brez da se žakljic odpre, in še le četerti ali peti dan se pogleda, ali so že ktere gosenci izlezle. Je še malo gosenc, se v žakljčku pustijo, in se ravna ž njimi, kakor je ravno rečeno bilo; jih je pa že precej, se žakljic v škatlico (list I. pod. 15.) izprazne, ktera se v gorko izbo zanesse, da se še druge gosenci izležejo.

Daš jajčica v gorki hiši valiti, postavi plitvo skledo vode na peč, da zrak v hiši vlažen (moker) ostane, nikoli pa jajčic na peč ali preblizo k peči ne devaj.

Védi pa tudi, da s prenašanjem valenjem slabe, s počasnim pa prav dobre gosence dobiš.

Počasi in po redu se v 8 do 12 dneh izvalijo, ako gorkota v hiši perve 2 ali 3 dni 13 do 17, potem pa 17 do 19 stopinj ima ali saj prevroča ni.

Toplota, ktera se otrokam in starčkam dobro prileže, tudi valenju jajčic nar bolj streže.

§. 21.

Vse gosence ne izlezejo naenkrat iz jajčic, temuč v 2 ali 6 dneh ali pa še delj za poredama.

Naberó se pa le gosence, kterih je 3 dni zaporedama nar več izlezlo. Da bojo pa gosence enake velikosti, kar je k boljši židoreji potrebno, se ima gosencam, ki so se prvi dan za rejo nabrale,

le enkrat, družiga dneva dvakrat, in tretjiga tri- do petkrat na dan jesti dati in se na topleji kraj hiše, postavim na polico pod strop, postaviti. Tako bodo gosence enako velike, in se lahko četrta dan vkup denejo.

§. 22.

Da se izvaljene gosence ložej naberó, se položi na nisko škatlo, v kateri so jajčica, en kos muhje sakovine ali kakošna druga redko tkana reč in na njo se mlado perjiče potrosi, na katero same skoz luknjice zlezejo. Če imaš kaj taciga na škatlo položiti, deni mehko perjiče na jajčica in jih poberi, kadar so se gosence po njem zasedle.

Veliko manj dela pa je s pervim ravnanjem. List I. pod. 15, ti kaže škatlo s tako mrežico pokrito.

§. 23.

Mlade gosence so črnkasto-rujave, gobček je svitločern, koža zlo kosmata, in rep je širok, kakor sploh zadnji život.

Take gosence so popolnoma godne.

Ako so pa izležene gosence bolj svitle in kratke in pri zadnjici bolj ozke in pa slabe viditi, še niso popolnoma godne, večidel zato, ker so se prenaplo izvalile.

§. 24.

Ako en lot ali 20,000 (prav za prav 25,600) jajčic izvaliti daš, boš iz njih

20—40	funtov kokonov (mešičkov)	o slabih létih,
40—50	”	” o srednjih ”
50—60	”	” o dobrih ”
60—70	”	” o nar boljsh létih izredil.

Večidel se pri nas od 1 lota jajčic sploh 40 do 50 funtov kokonov dobí. Kdor tedaj mešičkov izrediti hoče, potrebuje

za 10 funtov mešičkov	1 kvinteljc	jajčic
” 20 ” ”	2 kvinteljca	”
” 30 ” ”	3 kvinteljce	”
” 40 ” ”	1 lot	”

§. 25.

Ker pri navadni židoreji vsaka židna babica le 400 jajčic izleže, je 50 babic potreba za 1 lot jajčic.

Ker se pa mora k vsakimu mešičku ženskiga spola tudi eden moškiga spola pridjati, je za 1 lot jajčic 100 mešičkov potreba.

Ker se pa kakšna reja kakor bodi skaziti zna, in bi tako jajčic zmanjkalo, naj si, kdor hoče 1 lot jajčic gotovo izvaliti, poltretji lot omisli; poldrugi lot naj da izvaliti, 1 lot pa naj prihrani za drugo rejo, ko bi se mu prva kaj pokazila.

Ako je prva reja srečna, se shranjene jajčica zaveržejo.

§. 26.

Kdor se ni še nikdar s svilorejo pečal, naj jo le z malo tavženti gosenc prične; zakaj če je ravno reja teh toliko koristnih živalic čisto lahka, vender dosti pazljivosti in marljivosti ali veselja k ti reči potrebuje. Kdor se je v nji že bolj izuril, lahko od léta do léta veči rejo z velicim dobičkam nastavi.

V takih krajih, kjer še židna reja ni sploh vpeljana, naj se pred vsim gleda, da se veči reja ne prične, kakor se listja glešta, zakaj listje od delječ dobivati, židoreji nobeniga prida ne prinese.

V takih krajih se rajta na 1 funt mešičkov 20 funtov listja; kdor hoče tedej 1 lot jajčic izvaliti, mora saj toliko dreves in germov imeti, da od njih 10 centov listja dobí.

Kodar je židoreja bolj razširjena, zamore, kdor je je že bolj vaje, če gré prav po sreči, z 10 funti listja 1 funt kokonov izrediti, ali 10 funtov zeleniga perja za 30 do 50 kr. v denar spraviti.

Nar hitreje se zna židoreja z murvinim germovjem začeti, pa nar manj 1000 šestlétnih germov je treba, da se iz njih 20 do 25 funtov kokonov naredí.

III.

A. Kakó s svilodi ali židnimi gosencami sploh ravnati.

§. 27.

Kdor si hoče iz židoreje nar več pridobiti, naj se ogibuje vsakiga premodrovanja, in naj z gosencami samo takó ravná, kakor je njih življenju primerno.

Pred drugim je gosencam, da se dobro obnašajo, čistiga hladniga zraka potreba; v stuhnjenim in spridenim zraku ti bojo bolehalé ali celó poginile. Zató se jim mora staniše vsaki dan izračíti (preljuftati), le takrat ne, kadar so v spanju.

Ker pa gosence skoz sapne luknjice dihajo, ki jih spodej poleg črevesa na vsaki strani imajo, ne smejo preblizo vkup ležati, da ložej dihajo, in lese ali mreže ne smejo z listjem ali blatam preobložene biti, da ložej zrak od spod gor dobivajo.

§. 28.

Snaznost je pol živeža — pravi star pregovor — in zares pri nobeni živali ta pregovor toliko ne veljá, kakor pri židnih gosencah.

Kdor lese ali ležiša, na kterihima gosence, pridno snazi in zrak čisti, je že večí del tega opravil, kar je pri židnih gosencah k dobrimu obnašanju potrebno.

Lés ali pletenic čediti pa tudi ni težavno delo. Ako se majhnim gosencam kaka muhja sakovina, večim pa ribja mrežica na leso položí in na-njo perja nastelje, gosence same na njo zlezejo, — potem se mrežice z gosencami vred na druge čiste lese preložijo, in blato z nekterimi slabimi gosencami, ki zaostanejo, se prav prav lahko odpravi.

§. 29.

Gosence dajo le terdo blato in nič scavnice od sebe, ako pa z listjem preveč vode dobijo, jomorajo, kar je je preveč, skoz kožo spotiti.

Ako je pa zrak merzel in moker, se gosence ne morejo potiti, in zbolijo, postanejo mehke in rumenkaste ter poginejo, če se jim berž ne pomaga.

Da se temu v okom pride, naj se gleda, da gosence mokriga listja ne dobivajo, in če se jim o sili mora mokro listje dati, naj se poprej med pertam ali v čistih žakljih nekoliko osuši in tudi hiša naj se jim bolj razgreje, da bodo mogle preobilno vodo izpuhtiti.

Že sploh ni dobro, gosencam po prvim spanju perja naravnost z dreves polagati, temuč naj se en dan poprej obere, in na senčnim hladnim kraji hrani, preden se gosencam podá. Kdor to skerb ima, in o mokrim vremenu hišo bolj gorko derži, zraven pa ležiše snaži in zrak čisti, bo čverste in zdrave gosence imel, in si dosti veselja, pa tudi obilno dobička nad njimi pridobil za svoj trud.

§. 30.

Že poprej je bilo rečeno, da gosence v primeri svojiga trupla med vsimi živalmi nar več žrejo in nar hitreje rastejo.

Ktere gosence več piče dobijo, tudi hitreje rastejo, hitreje zaspijo in se poprej izbudijo in tudi več žrejo; to pa je krivo, da druge gosence memo njih v rasti zaostanejo, od dné do dné se manjši vidijo, kakor da bi se sušile; zató se tudi temu sušica pravi, ktera je gotovo znamenje napčniga ravnanja z gosencami.

Ta žalostna prikazen se vselej vidi:

1. kadar se mlade gosence razne starosti vkup devajo, in se ne stori, kar je bilo §. 21. opominovano,

2. kader se gosence enako ne kermijo (futrajo)

ali kader se listje nad gosencami enako ne potrosi, ali kader se jim prereditko na dan (le 2 ali 3 krat) polaga in še morde piča enaka ni.

§. 31.

Kdor hoče gosence sušice, in kar iz nje hudiga pride, obvarovati, sme le tiste gosence v eno rejo zediniti, ktere so se v 2 ali 3 dneh zaporedama izlegle, ter mora vse dopolniti, kar je bilo v §. 21. rečeniga; mora listje, ravno preden ga polaga, z močnim nožem v male kosce razrezati, to rezanco rahlo s persti premešati, in vsaki dan nar manj 4krat, ali vsakih 6 ur, kolikor je mogoče, enakšno po gosencah nasuti.

Večkrat in bolj enakšno ko se gosencam na dan jésti daje, manj je treba listja, hitreje rastejo gosence, in prej ko so godne, več se iz reje pridobi.

Poprej, kakor ravno pred polaganjem, se listje razrezati ne smé, zato ker se naglo posuši in več ne veljá; scer pa je dobro listje do tretjiga spanja narezovati.

§. 32.

Spanje ali levenje gosenc je blezo nar imenitniši del njih življenja; je tako rekoč: pogoj njih veljave in celò njih življenja; je zato židorejcu dobro vediti, kdaj se njih spanje začne in kaj je takrat početi:

Znamnja spavniga začetka so bile že v §. 5. napovedane; med spanjem pa bo to le zapomniti:

1. kadar se vidi, da so gosence žreti nehale, da poslednje piče niso več načele, naj se jim več ne polaga, če bi tudi ktera še vmes jésti hotla;

2. o spanju se morajo gosence čisto na miru pustiti, zato nikar odrov ali lés premikati;

3. je varovati, da jih merzla sapa ne prehladí, ker tako sok med staro in mlado kožo okreni, in gosence stare kože sleči ne morejo ter iz med narezami se jim rumenkást gnoj cedi, ki lese in so-

sedne gosence oskruni. To se gostokrat pri prvem in drugim levenju narajma, posebno če so gosence premočnatiga ali clo mokriga listja dobivale, vreme pa je mokro in merzlo bilo;

4. kader se spanje ob dolgim deževji ali merzlim vremenu prične, se mora izba zanetiti (zákuriti), ker scer spanje 3 ali 5 dni terpi, in se veliko gosenc pogonobi. Nič bolj spanja ne prikrajša ali levenja ne pospešuje, kakor da se gorkota povzdigne, hladna sapa ovarje, in staniše tamno derži.

5. pokladati se gosencam še le smé, kadar se jih je že veči del zbudilo, in zbudjene glave sém in tjè majajo, kakor bi si jésti iskale. (§. 6.) Ako se pregodno jim jésti daja, se jih rada sušica loti. (§. 30.);

6. perva 2 dni, zlasti pa prvi dan po levenju se gosencam ne sme stariga žilaviga, temuč mladiga perhkiga listja in le po 3 ali 4krat na dan dajati;

7. preden se zbudjene lačne gosence pervikrat kermijo, naj se po njih mreža razprosti in na njo mladiga narezaniga listja nadeva, da se morejo gosence iz stariga ležiša, kjer so se slekle, lahko prenesti. (§. 28.)

B. Kako s svilodi o posamesnih dôbah njih življenja ravnati.

§. 33.

Kakor je že rečeno bilo, židne gosence 4krat zaspijo ali se slečejo (levijo) in po slednji sleki še kakih 8 do 13 dni živijo, tedaj njih celo življenje 5 razdelov ali dôb obseže.

Od prve dôbe.

Perva dôba se začne, kader gosence iz jajčic izlezejo, in terpi noter do konca perviga levenja, kar se v 5 ali 6 dneh zgodi, ako ima izba 17 do 19 stopinj gorkote.

Kakšne da so gosenci o prvi dōbi, je bilo že v 23. §. povedano.

Malo pred spanjem postanejo gosence rumenkasto-rujave, glava je bela, skoz svitla. Navadno spanje četerti dan prično in en ali poldrugi dan spijo; 6ti dan pa se kermijo (futrajo) in prenesó.

Če imaš gosenc od 1. lota jajčic, ti o prvi dōbi 4 ali 5 funtov listja požrejo, in za ležiše 3 čevlje dolgih in 3 čevlje širokih lés potrebujejo. Perje se jim mora narezati.

Od druge dōbe.

Gosence, ki so se pervikrat levile ali slekle, so svitlosive, glava je belkasta. Druga dōba 4 ali 5 dni terpi, 4ti dan navadno zaspijo, 5ti dan pa se spet kermijo.

O drugi kakor o prvi dōbi gosence navadno le 1 dan, in čez navado le 2 dni spijo.

Gosence od 1 lota jajčic 8 do 10 funtov listja požrejo in nar menj dve lesi po 6 čevljev dolgi in po 2 čevlja in četertin široki potrebujejo. Perje se jim nareže.

Od tretje dōbe.

Gosence, ki so se drugikrat slekle, so še bolj svitle, kakor bi bile omite, tudi gobček ni več črn, temuč je rujav in širok.

Ta dōba pri gorkoti od 16 od 18 stopinj, 6 ali 7 dni terpi; 4ti ali 5ti dan gosence navadno spanje prično, 6ti ali 7mi ga končajo, potem se jim narezano perje na mrežo potrošeno jesti da.

Med začetkam spanja do perviga kermenja te dōbe pretečeta 2 ali 3 dni.

Treba jim je 35 do 40 funtov listja in 4 lés po 6 čevljev dolgih in 2 čevlja širokih.

Ker gosence o ti starosti močno sopejo, se jim mora večkrat zrak ponoviti. Ob soparčnih dnevih

se zrak nar bolj ponovi, ako se na žerjavici prav suhe trešice sožgó in plamen po hiši prenaša.

Od četerte dôbe.

Še bolj svitle so gosence, ki so se trikrat levile, njih glava je veliko večí in širji. Četerta dôba terpi pri gorkoti od 15 do 16 stopinj 7 do 9 dni; 5ti ali 6ti dan se gosence pa z nenarezanim perjem kermijo in prenesó.

O ti dôbi od perviga spanja do perviga kerčenja navadno 3 dnevi menijo.

Požrejo 131 do 140 funtov listja in potrebujejo 9 po 6 čevljev dolgih in 2 čevlja širokih pletenic ali lés.

Za čist zrak se jim mora še bolj kakor o tretji dôbi skerbeti.

Ležiše jim je treba nar manj enkrat osnažiti, zlasti ravno pred spanjem.

Od pete dôbe.

Po četerti sleki so gosence temno rujave, postanejo pa v 2 ali 3 dneh skorej vse bele; glava je rujava, velika in široka in rep blezo rakovimu podoben; olevene gosence dostikrat celi dan kakor omamljene pred slečeno kožo sedijo.

Ta posledna dôba zapopade pri gorkoti od 15 do 17 stopinj 8 do 12 dní, ali gosence postanejo še le 8mi ali 12ti dan po četerti sleki za predenje vgodne.

To dôbo se imajo gosence z listjem nar starejših dreves ali germov kermíti, ki se jim na malih vejicah 6 do 12krat na dan poklada.

Za snaženje lés in zračenje staniša se mora o ti dôbi posebno skerbeti.

Kakor hitro se vidi, da ene gosence več ne jedó, ali de se k predenju pripravljajo, se morajo preložiti, da se na novih čistih lesah vpredejo.

Treba jim je **660 do 700** funtov listja na **20** lesah, ki so **12** čevljev dolge in ravno toliko široke.

§. 34.

Ako se vsih **5** dôb življenje židnih gosenc sestavi, se dobí naslednji pregled, če je bilo **1** lot jajčic zvaljenih.

Dôba.	Stopnje gorkote.	Dnevi.	Funtov listja.	Prostor čevljev na dolgo in na široko.
1	17 do 19	5 do 6	4 do 5	9
2	17 „ 19	4 „ 5	8 „ 10	28
3	16 „ 18	6 „ 7	35 „ 40	44
4	15 „ 16	7 „ 9	131 „ 140	104
5	15 „ 16	8 „ 12	660 „ 700	230

Skupej 30 do 39, 838 do 895, 230

Pri nas sploh gosence **34** dni živijo, **872** funtov listja požrejo in **230** čevljev na dolgo in široko prostora potrebujejo, ako se en lot jajčic izvali.

Ako se staniše nič ne neti (kuri), in je od **13** do **17** stopinj gorkote v njem, takrat gosence blizo **8** dni delj živijo in več žrejo. Hitreje ko se židna reja dokonča, večim nevarnostim se odide, manj je listja in dela potreba in več dobička prinese.

Pospeši se pa židna reja, ako se gorkota povzdigne, gosencam večkrat (po **6** do **12**krat) po malim polaga in pa, kar je moč, staniše, lese in zrak čisti.

IV.

Od vpredenja svilodov.

§. 35.

Kadar gosence dogodijo, nehajo žreti, vse blato iz sebe strebijo in poslednjič nek rumenkast sok od sebe dajo, se proti luči skozi svetijo, okoli lažijo, in dostikrat ležiše popustijo *) in si pripraven kraj poišejo, de bi se vpredle. Zató je pred

*) Gosence svoje ležiše, kjer se redijo le dvakrat popustijo, namreč kader dogodijo, in pa kader jih kaka bolezen napade.

vsim potreba, jim pripravnih krajev za vpredenje poskerbeti, da preveč žide ne zavlečejo. K temu so nar bolj čiste, prazne in suhe lése, ki se ob stranéh z dobro suhimi oblancami, po sredi pa z brezovimi šibami, kakoršne so za metle, ali pa z resjem obložijo, tako da je dosti prostora vmes. Na II. listu vidiš na podobi 1 prazne, na podobi 2 pa obložene lése.

Na tako ležiše, ki se mu prejna uta ali priprava reče, se godne gosence spravijo, in kader se jih je že dosti nabralo (600 do 750 gosenc na prostoru 12 čevljev po dolgim in širokim), se s popirjem (navadno kosmatim) dobro pokrijejo, in prejna priprava se v kak suh kraj prenese, kjer veter skozi ne vleče in gorkota 15, k večimu 18 stopinj doseže, ako v izbi, kjer se navadno gosence redijo, prostora za njo ni.

Ako je kraj, kjer imajo gosence presti, prevroč, bodo rade slabe in vedle, in ali celo nič, ali le nepopolnoma predejo.

§. 36.

Ker se pa ne dogodijo vse gosence naenkrat, se morajo le godne obrati in na popisano prejno pripravo spraviti, druge pa še kermi.

Da pa godne gosence že precej na lesah, kjer se redijo, pripravne kraje za vpredenje najdejo, se obložijo lése po stranéh z oblanci, ali z brezovimi šibami, ali pa z resjem, in godne gosence bodo same na nje zlezle in presti začele; negodnim pa se na sredi lese kerma polaga.

Ako se na sredi lése že le malo negodnih gosenc najde, naj se še te s katerimi drugimi negodnimi združijo; kar je še listja na lési, naj se pobere; gosence pa, ktere na stranéh predejo, s popirjem pogernejo.

§. 37.

Nektere gosence nočejo v popisanih pripravah presti; takim se mora kaka škrinja, škatla ali kak-

šna druga posoda z oblanci nadevati, v katero se potem gosence denejo, ali pa se v kak popirnat zavitek (škarnicelj) — kakoršne v štacunah imajo — zaprejo.

Popirnat zavitki so pri majhnih rejah nar boljši pomoček, tudi nar bolj vedle ali léne gosence k predenju prisiliti. Pri večjih rejah je to premudno.

§. 38.

Pri vpredenju gosenc naj se posebno takóle ravná:

1. Prejna priprava se ima prej pripraviti, kakor se gosence dogodijo, da se godne berž v nje spraviti morejo, in da se žide kaj ne zavleče.

2. K predenju se le prav čiste lése vzamejo.

3. Bolne in skerčene gosence naj se hitro s priprave poberó.

4. Izba, kjer gosence predejo, ne sme premerzla (ne pod 15. stopnjo R.) pa tudi ne prevroča (ne čez 18. stopnjo R.) in kratko nič močirna biti.

5. Med predenjem gosence celò ne terpijo, da bi merzla sapa po njih vlekla, sicer začnó začeto prejo popušati, in kokone nagrizejo, kar pa veliko žide pokvari.

6. Nar raji gosence v temnih krajih predejo, zató naj se med predenjem vselej s popirjem ali čednimi rutami pokrijejo, okna zadevajo, ali kakor bodi izba temna naredí.

§. 39.

Kader gosenca presti začnè, narprej nekaj nitek okoli svoje okolice perterdi, in se še le potem v nje prav vprede ali kokon naredí, kar se o 3 dneh zgodí.

Tem nitim se pravi kunadrasta svila, zadnja žida (floreť-žida), ki se ne da motati, to je, ne v dolge niti razvleči, temuč le kakor predivo ali volna presti, in za koltre, nogovice, rokovice i. t. d. potkati. Na listu I. podobi 5 se pri a) vidi zadnja žida, pri b) pa kokon ali mešiček.

V.

Kako svilo spravljati, ali s kokoni ravnati.

§. 40.

Sicer gosence kokone o 3 dneh skončajo, pa vender se pred 8 dnevi iz prejšnih priprav vzeti ne smejo, ker ne začnejo vse gosence naenkrat presti.

Kokoni se s zadnjo žido vred poberó, ker se tudi ona za kakošno rabo potkati da. Slabi nepopolni ali nagnjiti kokoni pa se odločijo, ker niso za motanje, temuč le za zadnjo žido veljajo.

§. 41.

Kader si že vse kokone iz prejšnih priprav pobral in na čedno léso plitvo razgernil, jih je treba opuliti, to je, zadnjo žido od kokonov odbrati.

Zató vzemi 4 ali 6 kokonov v levico in jim z desnico vso zadnjo žido opuli razun tistih nit, ki se tikama kokonov deržijo.

Leté niti se imajo kokonom zató pustiti, ker se drugač pri motanji težko konec žide najde.

§. 42.

Kadar si kokonom zadnjo žido odpulil, berž tiste odberi, ktere meniš za rejo odločiti.

Kteri kokoni in kako se imajo za rejo odbrati, je bilo že v 16. §. rečeno.

Drugi kokoni se morajo berž zadušiti in umoriti, sicer metulji iz njih izlezejo in se več omotati ne dajo.

Umorijo se pa kokoni na dvojno vižo: Deni kokone v krušne slamnice ali peharje in jih po krušni peki v peč deni, kjer naj tako dolgo ostanejo, dokler v njih pirže ali červi več klukali ali ropotali ne bodo.

Ali pa kotel celò do verha z vodo napolni in jo dobro zavreti daj.

Na kotel položi rešeto, da ga bo do kraja pokrilo, in kjer rešeto na kotlu leži, ga z mokro cunjo ovij, da sopuh pri kraju vùn ne more.

V rešeto **3** ali **4** perste visoko kokonov nasuj, jih s kočo (kocam) pokrij, in jih nekaj časa (**5** do **10** minut) nad sopuhom pusti, dokler se puže ne zadušijo, da jih ni več čuti.

Na to rešeto odvzemi, sprazni in vnovič napolni.

Zadušene kokone na drugo kočo ali kak pert devaj in jih ž njim čez noč zavij, ko bi ktera močna puža ne bila mrtva, da še ta pogine.

Drugi dan se pert izprazne ter se kokoni s perstmi rahlo na čedne lése razgernejo, da se popolnoma osušijo. Pri tem ravnanju se ima gledati, da med kokoni nič nagnjatih ni, kateri bi druge oskrunili, da se kokoni ne zmučkajo, ker bi se potem neradi motali, in da se v sopuhu zadušeni kokoni prav prav dobro, pa ne prehitro osušijo, zato se ne smejo ne v zaneteni hiši in tudi ne na soncu sušiti.

Kokone v sopuhu zadušiti je veliko bolje kakor v peči, ker se preveč ne posušijo, ložej omotajo in boljši (svitlejši in terdnejši) svilo dajo.

§. 43.

Posiljati se imajo kokoni vselej v jerbasih ali cajnah, ne pa v žakljih, da se kaj ne pomučkajo. Tako je ravnati s zadušeniimi kakor z nezadušeniimi.

§. 44.

Za rejo je treba **34** dni, in za predenje in spravljanje kokonov **10** dni; cela židna reja tedaj se opravi v **44** dneh ali v **6** tednih razun valenja jajčik, pri katerim se pa tako nič ne zamudi.

VI.

Od motanja mešičkov ali kokonov.

§. 45.

Kdor hoče kokone sam omotati, *) naj si pri-

*) Štajarska družba židoreje plačuje funt (32 lotov) zadušeniim na Štajarskim zrejeh kokonov:

pravi motovilo, to je, Turinsko mašino, ki jo je Dunajski židofabrikant gosp. A. Hvala popravil, kakor se na listu II. v podobi 4. vidi.

Pred motanjem se kokoni zberejo. Narprej se odberó naj večji in debeli kokoni, v katerih je večidel po dvoje gosenc vpredenih, katerim se zató dvojci pravi (list I. pod. 8.)

Po tem se poišejo naj tanjši, to je, majhni čversti kokoni, ki so na sredi vglobeni. (list I. pod. 7.)

Kar jih se ostane, so srednje baže, in še od njih se odberó, kar je nar bolj slabih in nepopolnih.

Vsaktera baža naj se posebej mota.

§. 46.

Dalje naj se pri motanju na to le gleda:

1. K motanju ni pridno terde ali studenčne vode jemati, temuč mehka voda, posebno deževnica, ktera je že več časa stala, naj se za to vzame.

2. Vode v kotlu, v kateri kokone z majhno sirkovo metlico premešvaj, da boš mogel konec najti, višje ne je razgrej, kakor do 77 stopinj po Romirjevim gorkomeru. Vrela voda žlezo ali lim preveč razmoči,

po 50 do 60 kr.,	kader manj kot 300	kokonov 1	funt znese
» 40 » 50 »	» 300 » 350	» » »	»
» 30 » 40 »	» 350 do 400	» » »	»
» 20 » 30 »	» 400 » 500	» » »	»
» 15 » 20 »	» čez 500	» » »	»

Za nezadušene kokone se osmi del manj plača, zató ker zadušeni kokoni manj vagajo, tako da 32 lotov nezadušenih le 28 lotov zadušenih verže.

Ako tedaj zadušenih kokonov funt 40 kr. veljá, se nezadušeni le po 35 kr. plačajo, kdor le malo židne reje na Štajarskim ima, mu nar bolj kaže kokone družbi prodajati, ker se mu funt, eden k družimu po 50 krajcarjev plačuje, in se motanja lahko ogne, ki je še posebno mudno delo in veliko umetnosti in pazljivosti potrebuje. Ako kdo le pol lota jajčic zvaliti da, priredí 25 funtov kokonov in za nje od družbe 20 gold. 50 kr. dobi; to je, v 6 tednih si pridobi 20 gold. 50 kr. srebra z delam, ki mu ga otroci in stari ljudjé le nekoliko tega dela vajeni lahko opravijo.

Pisavec.

in žida se po tem tako ne sveti, in je bolj ojstra in kerhka.

3. Mota naj se na zračnim kraju o lepim vremenu, da se žida na matovilu hitro posuši. Ob deževnih ali meglenih dnevih se žida prepočasi suši, štrene se radi sprimejo, in žida je potem terda, kerhka in ojstra ali kosmata.

4. Od dobrih kokonov se vzame pri motanju le po 4 ali 5, od srednjih po 6 ali 8 in od slabih pa po 9 ali 10 nitik vkup na eno nit. Slabi kokoni naj se nikdar v tanjko žido ne zmotajo, ker je scer nit preslaba.

5. Večkrat ko se niti pri motanju osukajo ali zvijó, bolj so okrogle in boljši žida se dobí.

Razcepljena, plošnata, neokrožena žida dosti manj veljá.

6. Na štrenah naj se na motovilu nar poprej rahle niti odberó, potem pa s sirovo v merzli vodi namočeno žido na rokah omancajo.

7. Potem naj se štrene sèmtertjè z merzlo vodo varno poškropijo, motovilo pa nekaj časa naglo suče, da se preobilna voda odderzne.

8. Na to se štrene z motovilam vred na senčen, zračen kraj denejo in v 6 ali 8 urah so suhe.

§. 47.

Za funt žide je treba 7 do 13 funtov kokonov in židna cena je med 6 do 14 gold.

VII.

K židni reji pripravni kraji in potrebno orodje.

§. 48.

Za židno rejo je vsako staniše pripravno, katero se da zanetiti (kuriti), zračiti in temno napraviti.

Zanetenje ali kurjava je pri valenji jajic in o prvih 3 dôbah, če je vreme slabo ali močirno in merzlo, potrebna.

Ker gosence sperviga le malo prostora potrebujejo, in židoreja deželi le takrat nar več verže, kadar se je kmetje sploh po malim zraven svojih družih opravil poprimejo, so kmetiške hiše ali prebivavnice, razun dimnic, za židorejo dosti pripravne.

V 4. in 5. dôbi se gosence lahko tudi na skednjih (podih) imajo, kateri so ob tem času prazni.

Kdor ima pripravne žitnice ali kašte za žito, zna tudi v nje gosence o zadnjih 2 dôbah spraviti.

Pod streho se morejo gosence v zadnjih 2 dôbah le takrat imeti, kadar je streha slamnata, in ako se ovarovati more, da merzel zrak saj ob gosenčnim spanju skoz ne vleče. Za vpredenje pa podstrešja veči del niso pripravne, ker je na njih konec rožnika (junija) že prevroče.

Kjer so strehe z opeko ali ceglam ali pa s platiči (Schiefer) krite, so dile večidel prevroče in soparčne, zató gosencam niso pripravne.

§. 49.

Gosencam za ležiše je vsaka pletenica iz verbvih ali brezovih šib dobra, posebno pa lése, na kterih se sadje suši.

O prvih dvéh dôbah pa se morajo lése s popirjem pokriti, da preveč gosenc skoz ne zleze.

Ako so pletenice iz viter (rora), morajo še delj časa s popirjem pokrite ostati.

Navadne štorje so za gosenčno ležiše prav pripravne.

Ako nimaš tacih pletenic, si jih moraš tako le napraviti.

Vzemi dve lati po 6 čevljev dolgi, in ju na obema koncama in na sredi s 3 poprečnimi laticami po 2 čevlja narazen, skup skleni.

Na to remo mušne sakovine (mušniga platna) s žebličji perbij.

Take lése vidiš v pod. 1. na listu II.

Za 1 lot jajčic scer ni več kakor 20 lés po 6 čevljev dolzih in 2 čevlja širokih treba, da ti jih

pa po poslednji dôbi zmanjkalo ne bo, si jih en par več napravi.

Za prelaganje gosenc v prvih 2 dôbah je potreba dvéh kosov (štukov) mušne sakovíne, tako velicih, kakor so lése.

V naslednjih dôbah vzemi mreže enake velikosti.

§. 50.

Lése se scer morajo na kakoršno koli pripravo razložiti; nar prostejši se vidi na listu II. podobi 1. *a, b, c, d, e, f, g, h.*

Letá priprava je oder na 4 nogah, med ktere se lése ena čez drugo položijo.

Poprečne late, na katerih lése ležé, imajo po 2 čevlja in 2 palca dolge, in saj 10 palcov narazen biti.

Odri so višji ali nižji po visokosti izbe, v kateri se židoreja ima. Ako je izba 10 čevljev visoka, morajo odri 9 čevljev in pol visoki biti in 20 poprečnih lat ali 10 lés imeti, kar je za pollota jajic zadosti.

§. 51.

Razun lés in odrov je treba še nekaj večjih in manjših škatljic za valenje jajčic, za shranilo malih gosenc, za njih prenašanje i. t. d. Mašina, ki se na listu II. pod. 4 vidi, ni za kmete. Njeni déli se iz risanja spoznajo.

Kotel na podobi 3. ima 3 predale; v prvim *a)* ena delavka kokone obravnava, in motilnicam pri predalih *bb)* podaja, niti se skoz luknjice železne latices *c)* odevajo, pri *d)* s pripravo *e)* križajo, na vreteno *g)* in od tod na motovilo *h)* napeljejo ter s kolesam *l)* sučejo, to pa z drogami *m)* vertí.

Da je menj kurjave treba, se dve taki mašini k peči postavite, kakor se v podobi vidite.

Reja murv.

§. 52.

Svilne gosence še le takrat moreš rediti, in svilo od njih dobivati, kader jih imaš z listjem bele murve kermiti. Preden tedej židno rejo pričeti moreš, ti je potreba dreves ali germov bele murve imeti.

Murvine drevesa in germi, ki se navadno na Krajskim najdejo, so prave sorte, in ž njimi se moraš židoreje s pridam poprijeti. Murva, ki se ji moretiana pravi, je le posebna sorta bele murve, in za rejo prav dobra. Germasta filipińska murva pa s prav velikim in napihnjenim perjem, kakor tudi černa z velikimi črnimi jagodami in s kosmatim ojstrim perjem pa slabo žido date in ste le za silo.

S kakšno drugo kermo, postavim s solato, škoreco, bukovim, grahovim ali drugim perjem ne moreš žide pridelovati.

Na listu III. na 1. podobi se vidi bela murba, kjer a) moški, b) ženski cvet, c) pa jagode kaže, ki so bele, rudečkaste, pa tudi černe, tode veliko manjši kakor od černih murv.

Podoba 2. na III. listu kaže perje popolnoma divjiga ne cepljeniga, podoba 3. pa perje požlahnjeniga murvniga drevesa.

§. 53.

Ker se pa belih murv na Krajskim čeravno veliko, pa vunder še premalo najde in med njimi veliko še prav mladih, tedaj je je pred vsim potreba, te koristne drevesa po deželi razširiti.

Ker pa Krajska kmetijska družba vsako léto veliko tavžent murvinih drevesic iz sémena izredi in jih po 100 za prav majhno ceno

		po 50 krajc.	enolétnih
po 1 gold.	40	»	dvelétnih
» 3	» 20	»	trilétnih
» 6	» 40	»	štirilétnih
» 9	» 30	»	petlétnih
» 13	» 40	»	večlétnih

prodaja, tedaj tistim, ki želijo murvinih dreves zasadi, nar boljši kaže, jih iz družbiniga verta v Ljubljani dobivati.

Kdor jih manj kakor 100 vzame, dobí vsako drevesce enolétnih po 1 krajc., dvelétnih po 2 krajc., trilétnih po 3 krajc., štirilétnih po 5 krajc., petlétnih po 7 krajc., večlétnih pa po 10 krajc.

Manj premožnim kmetam in učiteljem jih delí družba tudi brez plačila.

Murviniga seména lot se dobí po 15kr. naprodaj.

§. 54.

Kdor si pa hoče murvne drevesa sam zrediti, mora pred vsim za dobro seméne skerbeti.

H temu namenu si naberi zrelih jagod od čverstih ne prestarih, ne premladih drevés, zmučkaj jih z rokami v vodi in zmivaj jih takó dolgo, da se čisto seméne od mesá, katero s kalno vodo odlij, popolnoma oluši. Potem se seméne suši in do spomladi shrani.

Kdor še sam velicih dreves za seméne ne glešta, naj se pri družbi oglasi, ktera mu funt dobriga seména za 3 do 12 goldinarjev prepustí.

S setevjo se ima pa tako ravnati:

Sémé, ki ne smé čez 3 léta staro biti, scer ne cimi, naj se v solni vodi k večimu 48 ur namaka, potem se v kako posodo z dobrim peskam pomešano dene, poškropi in z mokrim maham zakrije ter se včasih poškropí, da se ne osuši; na to se v kak topel kraj pokrito postavi, kjer bo v 2 ali 3 tednih začelo cimiti (kalíti).

Kadar se rumene cimice prikažejo, se seméne na dobro obdelano gredo po širokim vseje, s perstjo k večimu eno četert palca debelo posuje, in z dilo, ktera je na ročico nasajena, dobro zaphà, da se zemlja povsod lepo poprime.

Potem se setev s zelenimi vejami pokrije in ob suši saj vsaki drugi večer s prestano vodo zalije.

Čez malo dni se setev že enako gosto prikaže. Z vejami se le o vročih dnevih pokrije; kadar bilke že po čvetero peresic poženo, vej več treba ni.

Da je pa manj sitne in drage pletve potreba, naj se greda že o jeseni popred prekopa, da se plevél še pred zimo ocimi; na spomlad se pa zemlja spet obdela in plevéla očedi.

Da se le zemlja čista derží, se s setevjo ni treba prenačiti, če se tudi komaj mesca roznika opravi, se do prihodnje zime rastljike vonder toliko vterdijo, da jim, ako se celo ne zavarvajo, k večimu veršiči pozebejo.

Kdor more séme v pokrite tople grede saditi je tolikanj bolji; takó bojo rastlike že prvo léto 1 do 1 $\frac{1}{2}$ čevlja zrastle.

Zna se tudi novo obrano séme mesca maliga serpana (julija) saditi, pa rastlike so do zime premajhne, in se morajo dobro obvarovati, da ne pozebejo.

§. 55.

Drugo spomlad se rastlike vse z dolgo lopato varno vun vzamejo; samo gleda naj se, da ne bodo koreninice kaj pri tem pokvarjene.

Izkopane rastlike se odberó nar prvo večí vkup, potem nar manjši, sredne pa ostanejo.

Pri vsih se korenine nekoliko porežejo, slabši deblice odreže in vse očesa odkerhnejo, le k večimu dvoje nar močnejših se pri verhu pusti.

§. 56.

Tako obrezane drevesca se kakor sadne drevesa v verste po čevlju narazen razsadijo.

V verstah pa naj drevesca, kakor so velike, po pol čevlja do čevlja narazen pridejo, nar močnejši po 12 palcov, sredne po 8 palcov, slabejši pa po 4 do 6 palcov.

Kdor ima dosti zemlje, naj precej močnejši po

2 čevlja, druge pa po čevlju po dolgim in širokim saksebi vsadi.

Močnejši se navadno, slabejši pa kakor zelne sadike ali flance s klincam sadijo.

Na listu III. na podobi 4. se vidi srednje drevesce. Večidel pri nas slabe drevesca po 3 do 6 palcov visoke, močne po 12 do 24 palcov visoke zrastejo.

Prostoru, kamor se enolétne drevesca razsadijo, se pravi presadiše, gredám pa, kamor se je seme vsejalo, semenišče.

Da se pa v presadišu imajo močne drevesca proti severju, slabe proti jugu, srednje pa v sredo posaditi, se lahko samo po sebi razume, ker rastlike ena drugi sence delati ne smejo.

§. 57.

Presajenim drevesam naj se vse stranske mladike, ki se morde iz kakiga ostaniga neokerhnjeniga očesa pokažejo, odpravijo, da gorši rastejo — plevél pa naj se čedno otrebuje.

§. 58.

Spomladi tretjiga léta se spet vse stranske mladike potrebijo, deblo pa do živiga poreže, to je, s pozebljenimi verhi še kaka 2 palca živiga lesá.

Kdor jih hoče cepiti ali pelcati, naj zdaj močnejši drevesca za to odbere. (list III. pod. 5.)

§. 59.

O četerti spomladi se ena versta močnejših drevesic izkoplje; tako pridejo druge verste po 2 čevlja narazen. (list III. pod. 6.)

Po ostanih verstah se slabji drevesca, in scer če je mogoče, vsako drugo izkoplje, da druge po 2 čevlja narazen pridejo.

Trilétne drevesca se v 2 čevlja narazne verste v drevno sadiše po 2 ali 2 čevlja in pol narazen razsadijo, in ž njimi se kakor o tretjim létu ravná.

Kdor je pa močne drevesa precej o začetku v

verstah 2 čevlja po dolгим in 2 čevlja po širokim narazen razsadi, mu jih zdaj ni treba kopati in presajati; tudi takrat ne, kader bi se bile o tretjim létu preslabo obrasle.

Slabeji drevesca v presadišu ostanejo, in z njimi se kakor o tretjim létu ravná, ali pa se izkopajo in za germovje porabijo.

§. 60.

Péto spomlad ali drugo létu potem, ko so se drevesca v presadiše presadile, se ima razločiti, kako visoke so že drevesca in pa kako jih hočes rediti.

Ako še niso 5 do 6 čevljev visoke, in bi rad 7 do 8 čevljev visoke drevesca imel, tedaj v 5. tako kakor v 4. létu z njimi ravnaj; če pa tega nočes, jim pusti 3 ali 4 véje in jih do 6 ali 8 palcov poreži; te véje so krona ali rejne véje.

Na listu III. v podobi 7 se vidi tako obrezano 5 létno drevesce, ktero se mora drugo létu kamor koli stanovitno vsaditi.

Želiš pa pertlikovcev dobiti 3 do 4 čevlje visokih, jih moraš sploh na krono porezati.

Za germovje po 1 do 2 čevljev visoko, ki ni za brajdo ali plot, se vzamejo slabe drevesa iz presadiša po drugim létu.

§. 61.

Ako drevesa še o pétim létu niso zadosti visoke dorastle, se še le o šestim létu na krono obrezati in o sedmim stanovitno presaditi smejo. V ti starosti postanejo v dobri zemlji po 5 do 6 čevljev visoke in na spodnjim deblu po 4 palce debele. Mladih in slabih drevesc nikoli za stanovitno ne presajaj.

Murvne drevesca, ki jih hočes presaditi, le s palcam in kazavcam objemi, in ako kazavec do palcoviga člena seže, so zadosti močne za presaditi. Necepljene murvne drevesa, ako so dobro presajene, do 25. léta vsako létu blizo za 1 palec debeleji prihajajo.

§. 62.

Ker se presajene visoke drevesa pred desetim létam rabiti ne smejo, da zamorejo čversto zrasti, naj si svilorejc zraven njih še murviniga germovja zredi, ktero se more že v 4. ali saj 6. létu porabiti.

Germovje pa se takó redí:

Tri ali štirilétne drevesa se iz presadiša skopajo in takó obrežejo, da 3 do 5 véjic z 2 ali 3 očesi ostane. (List III. pod. 8.)

Na to se na odločeni kraj v 2 do 3 čevlje narazne verste po 3 čevlje saksebi presadijo, kjer pa še o četertim in petim létu svoje starosti niso za rabo.

O péti in šesti spomladi se le pozebljeni verhi porežejo, vse druge véje pa ostanejo, in se še le takrat, kader se jim perje za klajo jemlje, takó obrežejo, da le 3 ali 4 rejne véje po 6 do 8 palcov dolge jim ostanejo.

O 7. ali 8. létu se germi tako razrastejo, da se mora vsaka druga versta izkopati, da po 6 čevljev narazen pridejo.

Izkopani germi se po 6 čevljev na štiroko in dolgo razsadijo.

Z močnimi drevesi se to 1 ali 2 léti poprej stori.

§. 63.

Hočes iz murvnih drevesc brajde ali žive plote vpeljati, kar se prav prav dobro da storiti, obreži dve ali trilétne drevesa v polkroglo, (poglej list III. pod. 9.) in jih v 2 čevlja globoko in 2 čevlja široko drago (jamo) takó razsadi, da po čevlju narazen z véjami po ravnoti drage pridejo, kakor na listu III. v 9. pod. vidiš.

Brajno (plotno) listje seer ni takó dobro kakor germovnato, vonder mladim gosencam, pa tudi starjim kmalo po spanji prav dobro pride.

Ako se gosencam, posebno o slednji dôbi, samo

tako listje polaga, le malo kaj veljá, ker se z njim le slabi kokoni zredijo in slaba žida dobí.

Le vmes z drugim perjem se zamore, razun o imenovani dôbi, o suhim in toplim vremenu pokladati.

Vse to veljá tudi od perja filipinskiga ali košatiga murvniga drevesa, ktero se, kakor verba ali jagnjed, po véjicah 10 do 15 palcov dolgih saditi da, samo na to naj se gléda, da sadike v dobro obdelano zemljo noter do zadnjiga očesa po dolgim in širokim čovelj saksebi pridejo in plevéla čistijo.

§. 64.

Prav je, ako vsak židorejc germe sadi in v sončnih krajih za vetram brajde dela, ker one bolj zgodno poganjajo, da se židoreja za več dni prej pričeti mora, kar tudi veliko več dobička prinese.

§. 65.

Perje necepljenih dreves se gosencam veliko bolj prileže, kakor pa požlahnjenih, zato ker se iz njih manj mokrote naserkajo (§. 29). Ker pa divje ali necepljene murve preveč sadja rodijo, kteriga gosence ne vživajo, pa manj perja imajo, kakor žlahne, zato po tacih deželah, kjer se bolj s židorejo pečajo, murve večidel cepijo, kakor je pri sadnih drevesih navadno.

§. 66.

Kdor hoče murves cepljenjem požlahtiti, naj jih spomladi tretjiga ali četertiga léta, to je, ko že 2 ali 3 léta v presadišu stojé, ali z nakladam (Anplatten) ali s popkam (Oculiren) cepi. Nar manj morajo drevesca za mazinec debele biti, da so za cepljenje pripravne.

§. 67.

Z nakladam se takóle cepi ali pelca:

Vzemi žlahno mladiko (cepič), ki je za pisavno peró debela, in razreži jo na kosce, takó da

ima en kosec po 2, k večimu po 3 očesa. (List IV. pod. *a* in *d*).

Na debelejšim koncu tikama pod berstjem (popkam) mladiko vreži in od tod jo kakor zagojzdico po dolgim podreži kakor na listu IV. v podobi 1. *d*. vidiš.

Divjaka toliko pri tleh gladko odreži, da bo za mazinec debel. (List IV. pod. 1. *b* in *c*).

Kjer boš divjak odrezal, ga z ojstrim nožem kolikor se da ravno ogladi.

Na sončnim kraji perrezaniga divjaka nastavi zató pripravljeno žlahno mladiko in na deblu zaznamvaj, kolikor ga mladika na strani pokrije. Zaznamovani kraj zdaj od spod gor po dolgim tako obreži, da ga bo narezana mladika popolnoma pokrila, in da se na vsaki strani koža žlahne mladike tikama na kožo divjaka prileže.

Ako si divjak in mladiko tako prirezal, nastavi mladiko na divjak naravnano, in ji s popirjem, ki si ga v cepivni vosek namočil, povij; kjer pa se stikata, ali kjer cepič narezani kraj divjaka ne zakrije, pomaži deblo s čopičem ali penzeljcam, ki si ga v raztopljeni cepivni vosek namočil. (List IV. pod. 1 *a*).

S popirjem cepiče zavezovati je boljše, kakor s čem drugim, zato ker take zaveze ni treba odvezovati ali narezovati, kakor druge, ker narašene drevesa popir same raztergajo, kar tedaj veliko manj dela in skerbí potrebuje.

§. 68.

Cepivni ali pelčni vosek, v kateriga se popirne vezavke namakajo, in s katerim se rane pomažejo, se takó naredi:

Vzemi 1 funt rumeniga voska, 2 funta terde smole in pol funta terpentinove smole, vse vkup na žerjavci raztopi, in raztopljeno v merzlo vodo, ki je v skledici pripravljena, vlij, in z mokrimi rokami štruce naredi in jih spravi.

Za rabo daj en kos tega voska v plehasto posodo, pod katero lampica gori, in vosek topi, da ga

s penzeljcam lahko namažeš. V pod. 8. na IV. listu vidiš plehasto posodo z lampico vred.

Hočeš pa le mehek vosek, da ga lahko z rokami po ranah razmažeš, vzemi 1 funt rumeniga voska, 1 funt terde smole (nar boljši mecesnove) pol funta terpentina in 4 lote svinske masti in iz tega naredi podolgate štručice, kakor je bilo gor rečeno.

§. 69.

Cepljenje s popkam ali z očesi se ravno tako kakor pri sadnih drevesih opravlja, samo da se pri murvah vselej žive ali rastne, ne pa spijoče očesa porabijo, to je, na spomlad kader sok ali muzga teči začne.

Cepljenja z očesi ali popki ni potreba dalje popisovati, ker se na listu IV. pod. 2. *a a b* pripravljene divjak v pod. 2. *c* pa izrezano oko očitno vidi.

Zaveza je kakor pri cepljenji z nakladam.

Kdor le malo murvnih dreves požlahniti hoče, naj jih z očesi cepi; kdor jih pa veliko ima cepiti, naj jih pred sokotékam z nakladam, pri sokoteku pa z očesi cepi.

Za cepljenje in obrezovanje potrebno orodje se vidi na IV. listu in scer v podobi 5. vertni nož, v podobi 3. nož za cepljenje z nakladam, v podobi 4. za cepljenje z očesi, v podobi 7. drevna žaga, v podobi 6. drevne škarje, in v podobi 8. peč za cepivni vosek razpušati.

§. 70.

Kdor murvne drevesca v presadišu redí, jih pripravno obrezuje, in v močno rahlo in pa toplo zemljo presadí, ne bo dobil razcepljeniga perja, kakor ga navadni divjak ima, (list III. pod. 2.) temuč blizo tako, kakor se na cepljenih najde, (list III. pod. 3.); s tem pa je tudi naredil, da dreves tako hitro kaj ne napade, da dalje obstojijo, in za naše kraje pripravno perje dajo.

Kjer se židoreja še le vpeljati ima, in kjer sploh tako gorko ni, kakor na Laškim, naj se ne skerbí toliko za požlahnjenje, kakor veliko več za pomnoženje murvnih dreves.

§. 71.

Nekteri kmetje menijo, da mlade drevesca, ki so na slabi zemlji zrastle, se potem dobro obnašajo, ako se na dobro zemljo presadé.

Skušnja pa drugači uči.

Kakor se namreč mlada žival zakumra, ako se slabo redí ali pita, ravno takó vse sadne in murvne drevesa zaostanejo, ako se mlade v slabi zemlji izredijo.

Korenika ostane slaba in brez stranskih vejic in koreninic les postane, bi rekel, gerbast, koža ni gladka, ampak risasta, kakor na starih drevescih in večidel z maham obrašena; létne mladike so silno kratke in létno okrožje zavoljo slabe rasti tudi le osko in stisnjeno.

Če take pokvečene drevesa tudi na dobro zemljo presadiš, kjer imajo reje obilno, se vender ne morejo prav nasititi, ker nimajo rahliga naglo porašeniga lesá, ampak le gost in gerbast les, imajo takó rekoč slab želodec, ki obilne reje ne more povžiti ne pokuhati, zató tudi večidel pokvečenci za vselej ostanejo, iz katerih se rada smola cedí, jih mah in lešaj obraša, se jim verhi sušijo, steržen gnjije ali kaj družiga loti.

Nekteri takim revnim na dobro zemljo presajenim drevescam pušajo, to je, na deblu kožo in tudi enmalo lesa od zgor do tal narežejo. Včasih jim to scer pomaga, da tako drevesca saj hujšiga ovarjejo, in da jim veseljši rastejo.

Hočes pa sadne in murvne drevesa vsiga tega kvara ovarovati, jih moraš v semeniših, presadiših in drevnih sadiših rediti, kjer je suha, topla, rodovitna in globoka perst ali zemlja.

Globoka zemlja je posebno za presadiša in drevne sadiša potrebna, zató se mora perst za pol-

drugi čevelj globoko razruti in obrniti, tako da rodovita na spod, manj rodovita pa na verh pride, kakor se v vinogradih dela.

Kdor tedaj hoče lepe sadne in murvne drevesa izrediti, naj po zdaj učenim ravná, zastarane misli in navade pa opusti.

§. 72.

Pri nobenim drevju obrezovanje ni tako potrebno, kakor pri murvi. Z obrezovanjem je trojni namen sklenjen, namreč:

1. Dalji obstojnost dreves.
2. Obilniši rast bolj popolnoma listja, in
3. Ložji dobitva listja.

§. 73.

Ako murvnim drevesam samo perje obereš, véj in rastlik pa ne porežeš, se ti bodo ravno tako posušile kakor sadne ali hostne drevesa, ki jih gosence več lét zaporedama objedajo.

Sok, kar ga je, ni v stanu na vsih véjáh odgnati, in takó se nar pervo verhovi veji začnejo sušiti, potem se odzgor dol celo drevo posuší, ker nisi védil prav ž njim ravnati.

Ako pa véje prirezuješ, pregoste pa celò odrežes, in drevesa le vsako drugo léto za listje rabiš, si boš čverste drevesa ohranil, ki ti sploh več listja dajo, kakor če jih vsako léto obereš, pa nič ne obrezuješ.

Dalje tudi obrezovanje dreves stori, da perje toliko veči izraste, kolikor manj očes si pustil, ali veje bolj prirezal.

Ako pa drevesam dolge véje pustiš, je tudi več popkov ali očes na njih in drevni sok ni kos zareze perja izpolniti, zato se pa tako perje dobí, kakoršno se na listu III. v 2. pod. vidi.

Z obrezovanjem pa tudi ložej listja ali perja za gosence dobiš, ker se le zelene drevesa, — pred drugim sokotekam o sv. Jakobu — obrezujejo, in takó ob enim dosti perja nabereš.

§. 74.

Pri obrezovanji se ima pa tako le ravnati:

1. Vse režno orodje mora biti ojestro.
2. Vse, kar od stebela jemlješ, tik stebela odreži; samo glej, de kože ranil ne boš.
3. Vse véje, ktere niso enako razdeljene, naj se porežejo. Zakaj ako niso véje enako po deblu razdeljene, se drevó na vse kraje popolnoma rediti ne more.

4. Ako niso vse véje enako razdeljene, ali krona na drevesu ni prav vredjena, da so po eni strani slabe, po drugi pa močne véje, se morajo slabe véje zlo ali prav kratko porezati, ker to močen les naredí.

Vidiš, da katero drevo sploh slabo raste, ga močno poreži, katero pa dobro raste pa le malo.

5. Kar je suhiga, mertviga ali medliga naj se poreže ali izreže.

6. Močne korenine rodijo močne véje, in slabe korenine slabe véje; zato se mora drevescam, kader se presajajo, ktere imajo slabe korenine, véje zlo, ktere pa močne korenine imajo, le malo porezati, ali daljši véje pustiti.

7. Drevesam na močni rodovitni zemlji, se véje daljši pustijo, na pusti zemlji se jim pa bolj prirežejo.

8. Iz listja, ki v senci priraste, se ne dobí dobra žida, zato naj se véje tako razdelijo, da bo perje na zračnim in svetlim, kar jih je pre-gosto vkup, naj se izrežejo.

9. Vse mladike, ki iz korenine, ali iz spodnjiga debla izrastejo, naj se tik debla porežejo, ker zgornjim vejam sok jemljejo, zato jim tudi navadno ropárji pravijo.

Sploh se imajo vse mladike, ktere se na spomlad ali o sv. Jakobu, to je, pri drugim sokoteku ne zrasedo, odpraviti.

10. Močne véje naj se le o veliki sili odre-

žejo, zato ker rane popolnoma več ne zacelijo, in potem drevesam rad steržen gnjiti začne.

Močne véje se posebno takrat odrezujejo, kadar se vidi, da stare drevesa vsahnujejo, takrat se močne véje do 1 ali 2 čevlja porežejo, pa tudi koža se mora počediti in od korenin staro perst odkopati in z drugo rodovitno namestiti.

11. Ako vidiš, da vnovič zasajene drevesca — 6 do 12 lét stare — pridno ne rastejo, jih močno poreži, in jim na polnočni strani pušaj, to je, z vertnim nožem deblu od zgor do tal tako nareži, da ne bo samo koža prerezana, temuč tudi les načet.

§. 75.

Rečeno je bilo, da se murvne drevesa z obrezovanjem dosti zboljšajo, vender lepe, čverste in stanovitne drevesa se le v suhi, topli, globoki in rodoviti zemlji izrediti dajo.

Res je, da murve tudi v ilasti teški zemlji rastejo, pa silo počasi in ker na Krajskim ni tako gorko kakor na Laškim, je tudi njih perje bolj vodeno, in za gosence pridno ni. Zato murbe v samo ilasto zemljo saditi ne kaže.

Hočeš vender murve v ilasto zemljo saditi, moraš ilovco s peskam, grobljam, apnénim laporjem (soldanam) i. t. d. namešati in drevesa po dragah razsaditi.

§. 76.

Ako si drevesam za rast pripravno toplo in suho zemljo odločil, jih moraš tudi prav razsaditi, da ti bojo čversto in stanovitno rastle.

Ako bi se pri nas sploh sadne drevesa prav, sadile, bi ne bilo treba praviti, kako se imajo murvne drevesa saditi, ker se murve tako, kakor druge sadne drevesa sadé.

Ker jih pa veliko sadne drevesa napčno sadí, je potreba, natanjko povedati, kako se imajo murvne drevesa saditi.

Jame se imajo, če spodnja zemlja ni pešena ali iz rahliga ne predebeliga groblja, nar menj 2 čevlja globoke in 6 čevljev široke o jeseni skopati in čez zimo pustiti.

V pešenih krajih je nar bolje jame po 7 ali 8 čevljev široke in po 2 čevlja globoke kopati, in drevesca plitvo saditi, da se korenine po verhu razširijo, ne pa v globoko tišijo. Na dnu se imajo po 2 čevlja globoke jame še s krampam ali z matiko zrahljati.

Na dobri zemlji je dosti jame po 3 ali 4 čevlje široke in po poldrugi ali 2 čevlja globoke kopati. Kadar jame koplješ, deni rodovitno zemljo posebej, puhlico pa, pesek in debelo groblje tudi posebej odmeči.

Debelo kamnje ne sme nazaj v jamo.

Za vsako jamo je potreba 1 ali 2 šajtergi vležaniga gnojá—nar bolji je knalovna (žaganje) s hlevnim gnojem namešana — ali pa tratnice (ruše), ako je rodovitne persti premalo.

Ilovca se s peskam in gnojem nekoliko nameša in na dno 1 ali poldrugi čevelj visoko nadeva; na njo se nasuje rodovite persti z gnojem pomešane, toliko da saj 2 ali 3 palce nad jamo pride.

Kadar je jama že na pol nasuta, se v sredo kol zasadi, in okoli rodovite persti, kakor je bilo rečeno, natrosi.

Na to se drevó v rodovito zemljo na južni strani kola takole vsadí:

Močno in ojstro obrezano korenino pod deblam nekoliko z ilovco pomaži in sred jame nar manj 2 čevlja nad zemljo postavi, in stranske koreninice, kolikor mogoče, enako in bolj na ravno razprosti, z rodovitno perstjo zasuj in pa z vodo polivaj, da se bolj korenin prime, in poleže.

Pusta perst se po verhu nasuje in okoli debla majhna globina ali jamica naredí; vsajeno drevó se še enkrat zalije, kol se pa s slamo ali verbjem križem priveže. (List III. pod. 10).

Ako se drevó v zlo suho zemljo vsadí, in spomlad

je stanovitno suha, takrat je prav prav dobro, natuso in polito perst z maham, gnojem ali z rušovno ali tratnico obložiti, mah pa nekoliko s perstjo posuti, da ga veter ne odnese.

Tako se perst tako naglo ne posuši in drevesa se bolj primejo, brez da bi jim bilo treba pogosto zalivati.

Ravno tako se ima tudi z drugimi vsajenimi drevesi ravnati.

§. 77.

Hočeš murve na goli ilovci zasaditi, naredi navdol nar manj **3** sežnje narazen po **4** čevlje široke in **2** čevlja globoke drage, zmešaj ilovko s peskam, apnam, grobljem, apnénim laporjem ali enakimi rečmi. S to mešanco drage kakor jame nasuj, in po njih drevesa nasadi; dobro ti bodo rastle.

§. 78.

Visoke murvne drevesa se imajo tako narazen saditi, kakor je kraj, kamor pridejo.

Nikoli pa ne smejo murve manj kot **2** sežnja narazen stati.

Pri cestah pa pridejo po **3**, na njivah po **4** do **6** čevljev v verstah narazen, verste pa naj bodo **20** do **30** sežnjev ena od druge, da njiva ne bo preveč v senci.

Po travnčjih (senožetih) so verste po **10** sežnjev zadosti narazen.

§. 79.

Pred **10**. létam, to je, **3** ali **5** lét po presajenju, naj se visokim drevesam perje ne obra, pa obrezuje naj se vsako spomlad. (List III. pod. 10.)

Dorašene visoke pa necepljene drevesa dajo po svoji debelosti listja

po 10 palc. obsežka ali blezo 3 palc. premern. 6 do 10 funt.

» 15	»	»	»	»	5	»	»	12	»	16	»
» 18	»	»	»	»	6	»	»	16	»	20	»
» 21	»	»	»	»	7	»	»	20	»	24	»
» 24	»	»	»	»	8	»	»	24	»	28	»
» 27	»	»	»	»	9	»	»	28	»	32	»
» 30	»	»	»	»	10	»	»	32	»	36	»
» 33	»	»	»	»	11	»	»	36	»	40	»
čez 42	»	»	»	»	14	»	»	40	»	60	»

Cepljena drevesa skorej eno tretjino več listja dajo.

Kako se od 20 funtov perja 1 funt kokonov izredí, se po tem lahko prerajta, kako obširna bi bila židoreja po številu in velikosti murvnih dreves.

Pozabiti pa se ne sme, da se pri nas drevesam vsako drugo léto perje ne obira; zato je za kolikorkoli gosenc izrediti, še enkrat večí število dreves potreba, kakor pa rajtinga pové.

Kdor na priliko 1 lot jajic izvaliti da, potrebuje 10 centov listja.

Ako so drevesa na spodnjim kraji debla 18 palcov debele, da tako drevo 16 do 20 funtov perja, in 50 do 63 dreves je potreba, da se 10 centov listja dobí, ali da se gosence od 1 lota jajčic izredijo.

Ker se pa drevesa drugo léto olistiti ne smejo, tako je 100 do 116 dreves omenjene velikosti potreba, ako nočes eno léto židoreje opustiti, ampak jo neprenehama naprej peljati.

§. 80.

200 šestlétnih murvinih germov ti toliko listja da, da zamoreš 20 funtov kokonov izrediti. — Scer od leta do leta več listja dobivaš, pa do 10. leta moraš židorejo k večimu le za toliko pomnožiti, da vsako leto 5 funtov kokonov več izrediš.

Kader so germi čez 10 let stari, ti dajo
5 do 10 funtov listja po 10 do 15 let stari.

10	18	15	20
18	24	20	25
24	30	25	30
30	36	30	40

ako so v dobri zemlji.

§. 81.

Kakor je bilo že rečeno, murve posebno na njivah dobro storijo, kjer se zemlja vsako leto obdeluje.

Da pa drevesa setvi ne škodjejo, se morajo visoke drevesa, to je, po 6 ali 7 čevljev visoke po verstah 4 do 6 sežnjev narazen vsaditi in verste morajo 20 sežnjev ena od druge biti, tako da na oral ali joh (to je, 1600 štirjaških sežnjev) 50 visokih murv pride. Od njih dobiš vsako leto

od 11. do 15. leta vsako leto 400 funt. listja ali 20 funt. kokon.

15.	20.	700	35
20.	25.	1000	50
25.	30.	1400	70
30.	40.	1800	90
čez 40 let		2500	125

§. 82.

Ako se, postavimo, funt kokonov po 50 kr. proda, tako 50 dreves vsako leto brez stroškov znese:

16 gold.	40 kr.	če so drevesa od 11 do 15 let stare
29	10	15 20
41	40	20 25
58	20	25 30
75	—	30 40
104	10	čez 40 let stare.

Toliko — se vé da brez vrajtanih stroškov — se prav lahko vsako leto pri modrim ravnanju od židoreje dobi, ker smo pri ti rajtingi nar manjši

listni pridelk zraven tega pa nar veči povžitek listja za izrejo 1 funta kokonov vzeli. *)

§. 83.

Vsajenje 6 ali 7létniga visociga drevesa ti pride, če vzameš 15 kr. da drevce kupiš
 6 „ da jamo narediš
 3 „ za kol, ki ga k drevesu daš
 6 „ da jamo zasuješ, drevesa postaviš in privežeš.

skupej na 30 kr. srebra.

Ako tedej na cel oral (joh) 50 drevesc razsadiš, ti vsi vkup pridejo na 25 gold. Téh 25 gold. bi ti dalo na leto, če bi jih naložil 1 gold. in 15 krajc. obresti ali činža, kteriga se pa prvih 4 ali 5 let tvegati moraš.

Kdor drevesca od kmetijske družbe po nižji ceni dobiva in jih s svojimi ljudmi sadi, mu pa vsajena murva komaj na 20 kr. srebra pride.

§. 84.

Ako otrokam in starim ljudem, ki so za žido-rejo prav dobri, za plačilo na dan 15 kr. rajtaš, ti pride 1 funt kokonov brez listja na 19 kr. in 1 vinar, ker je 64 dni potreba 50 funtov kokonov izrediti.

Vzemi za delo pri 1 funtu kokonov 20 kr., še vselej 30 kr. dobička imaš, če 1 funt kokonov za 50 kr. prodaš.

Ako od 25 gold. kapitala, ki ti ga je za drevesa pripraviti treba bilo, obrest ali činž 1 gold. in 15 kr. vzameš in za poplačevenje kapitala in za

*) Kaj! ko še pri nas kriva misel velja, da drevesa na njivi, če tudi visoke po samim stojijo, setvi škodjejo. To je silno napčna misel. Kdor je veliko število sadnih dreves po njivah na Badskim, Heškim, pri Fränkobrodu in Homburgu, v Lajtmerškim okrožju na Češkim in po zgornjim Estrajhu vidil, se kratko nikar ne bo pomišljal, murve po njivah saditi, in toliko manj, ker te drevesa nar manjši senco delajo.

potrebne popravila vsako leto še 45 krajcarjev, vkup tedaj 2 gold. rajtaš, funt kokonov pa po 30 kr. v rajtingo vzameš, tako od 50 murvinih dreves ali od 1 oralu njiv se poverh vsako leto čistiga dobička dobiš, namreč:

8 gold.	od 11. do 15. leta
15 " in pol "	15. " 20. "
23 " " "	20. " 25. "
33 " " "	25. " 40. "
43 " " "	30. " 40. in "
60 " in pol "	čez 40 let.

Razgled po našim cesarstvu, koliko bi se dalo svile pridelati.

Krajnska dežela ima 229827 oralov njiv, na katerih bi se zraven družiga pridelka vsako leto čez en milijon gold. od murvinih dreves lahko pridobilo. Krajnska dežela je skoraj povsod, zlasti pa na Dolenskim za svilorejo pripravna.

Na Koroškem bi znala sviloreja skoraj ravno toliko znesti.

Po skušnji je za židorejo sedanja Graška kresija, in pa spodnje Štajarsko ali Dolensko prav pripravna.

Poprejšnja Celjska kresija ima 101,823 oralov, Marburška 133,003, in Graška 231,399 oralov njiv, vkup 466,225 oralov.

Ako se vzame, da je le polovica njiv za murvne drevesa pripravna, in da bi se le po straneh vsakiga oralu na 10 sežnjevi 1 drevo ali na oralu 16 dreves vsadilo, tako znese to blizo 4 milijone (na tanjko 3,729,792) murvinih dreves, ktere

od 11 do 15 let stare vsako leto	640,000	gold.
» 15 » 20 » » » » »	1,240,000	»
» 20 » 25 » » » » »	1,840,000	»
» 25 » 30 » » » » »	2,640,000	»
» 30 » 40 » » » » »	3,440,000	»
čez 40 » » » » » » »	4,800,000	»

čistiga dobička donesó, in

40,960 ljudem skoz 50 dni v prvi dobi	
71,680 » » » » v drugi	»
102,400 » » » » v tretji	»
143,360 » » » » v četerti	»
256,000 » » » » v peti	» nepre-

nehama delo dajo.

Ta dobiček, ki bi ga židoreja Štajarski deželi prinesla, ni samo na popirju zrajtan, temuč se na gotova skušnjo opira, po kateri je Lombarško si toliko bogatijo pridobilo, da zamore za Belgijo nar več ljudi rediti.

O poslednjih 8 letih se je nekoliko lete skušnje tudi na Štajarskim poterdilo, ktera učí, da je spodnje in srednje Štajarsko za židorejo prav prav pripravno in da se Štajarska žida lahko in dobro prodá.

Ali bi doline zgornjiga Štajerja, ki so z gorami proti severju zavarovane, za židorejo ne bile, so dosihdôb skušnje še neznane.

Po primeri severnih dežel na Nemškim, od kterih se židorejine skušnje že imajo, se sme upati, da bi tudi po Gorenskim židoreja brez prida ne bila.

Primorska dežela bi od 244,712 johov njiv 4 milijone gold. znesla.

Dalmatinsko, ki blezo toliko kakor Primorsko njiv ima, bi saj 2 milijona gold. lahko dalo.

Cela vojaška meja (granica) ima 1,497,272 johov njiv, iz kterih bi se zraven družiga pridelka vsako leto okoli 11 milijonov gold. lahko pridobilo.

Ogerska, od Boga toliko oblagodarjena dežela, bi od 14,454,892 johov njiv vsako leto zraven družiga pridelka lahko 60 milijonov gold. po

židoreji imela, ako bi se le 4. del z murvinimi drevesi obsadil.

Na Erdeljskim, ki 1,286,398 johov njiv šteje, bi se vsako leto nar manj 6 milijonov goldinarjev pridobilo.

Po tem takim bi tedej židoreja v imenovanih deželah od blizo 18½ milijonov johov njiv nekaj čez 90 milijonov gold. prinesla, to je, za 10 milijonov več, kakor zdaj na Lombarško-Beneškim, južnim Tiroljskim in Primorskim vsako leto daje.

Na Ogerskim in vojaški granici se zdej 600,000 funtov kokonov za k večimu ravno toliko goldinarjev prideluje, in vender bi v teh deželah židoreja vsako leto 71 milijonov gold. lahko prinesla.

Začetek je že storjen; sviloreja iz Krajskiga več ne pojde; nam vsim, ki zdaj živimo, naj bo na skerbi murvne drevesa saditi, svojim otrokam nov pridobiček pripravljati, in blagor dragi domovini vstanoviti.

Zató, pridni rojaki! le verlo naprej! Z nebeškim blagoslovam in s pridnostjo bomo svoj cilj in konec dosegli, in še naši vnuki nam bodo zato veliko hvalo vedili.

K a z a l o.

Predgovor.

Nagovor na krajske kmetovavce.

Sviloreja.

Stran.

I.	Od življenja gosenc	9
II.	Od jajčic svilodov (židnih gosenc) in kako se izvalijo	14
III.	Kako s svilodi ravnati.	19
	A. Sploh	19
	B. Posamesno	22
IV.	Od vpredenja svilodov	25
V.	Kako s kokoni ravnati.	28
VI.	Od motanja	29
VII.	Od k sviloreji pripravnih krajev in potrebniga orodja	31

Murvoreja.

I.	Plemena murv in njih pomnoženje	34
II.	Od reje mladih murv	35
III.	Od cepljenja murv	40
IV.	Od obrezovanja murv	45
V.	Kako murve presajati	46
VI.	Od murviniga perja	48
VII.	Od dobička sviloreje	50
VIII.	Pogled po našim cesarstvu, koliko bi se dalo sviloreje pridelati	52

... in ...

Na Erzeljaki ...

Po tem ...

32	... dele avlozeje pridobiti
33	VIII. Ogled po namu ceastva, koliko bi se
34	VII. O dobici avlozeje
35	VI. O murvaliga puz
36	V. Kaka murva puzi
37	IV. O avlozejnih murv
38	III. O avlozejnih murv
39	II. O avlozejnih murv
40	I. Planina murv in njih pomen
41	... avlozeje
42	... avlozeje
43	... avlozeje
44	... avlozeje
45	... avlozeje
46	... avlozeje
47	... avlozeje
48	... avlozeje
49	... avlozeje
50	... avlozeje
51	... avlozeje
52	... avlozeje
53	... avlozeje
54	... avlozeje
55	... avlozeje
56	... avlozeje
57	... avlozeje
58	... avlozeje
59	... avlozeje
60	... avlozeje
61	... avlozeje
62	... avlozeje
63	... avlozeje
64	... avlozeje
65	... avlozeje
66	... avlozeje
67	... avlozeje
68	... avlozeje
69	... avlozeje
70	... avlozeje
71	... avlozeje
72	... avlozeje
73	... avlozeje
74	... avlozeje
75	... avlozeje
76	... avlozeje
77	... avlozeje
78	... avlozeje
79	... avlozeje
80	... avlozeje
81	... avlozeje
82	... avlozeje
83	... avlozeje
84	... avlozeje
85	... avlozeje
86	... avlozeje
87	... avlozeje
88	... avlozeje
89	... avlozeje
90	... avlozeje
91	... avlozeje
92	... avlozeje
93	... avlozeje
94	... avlozeje
95	... avlozeje
96	... avlozeje
97	... avlozeje
98	... avlozeje
99	... avlozeje
100	... avlozeje

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 5.

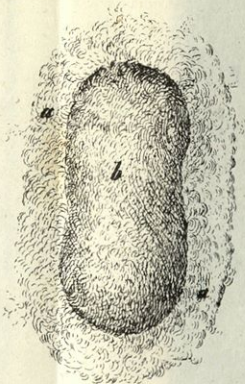

Fig. 3.

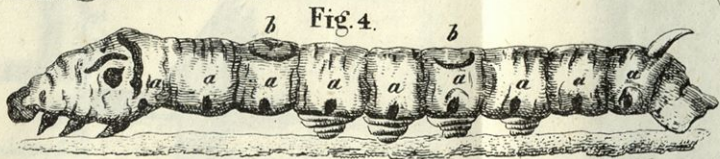

Fig. 4.

Fig. 9.

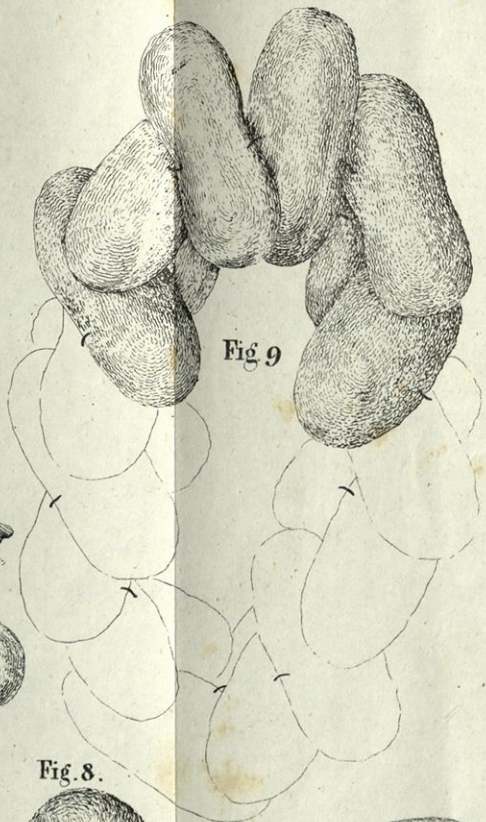

Fig. 13.

Fig. 6.

Fig. 12.

Fig. 7.

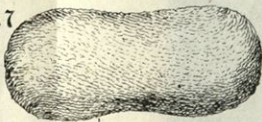

Fig. 8.

Fig. 14.

Fig. 11.

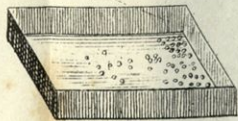

Fig. 15.

Fig. 10.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

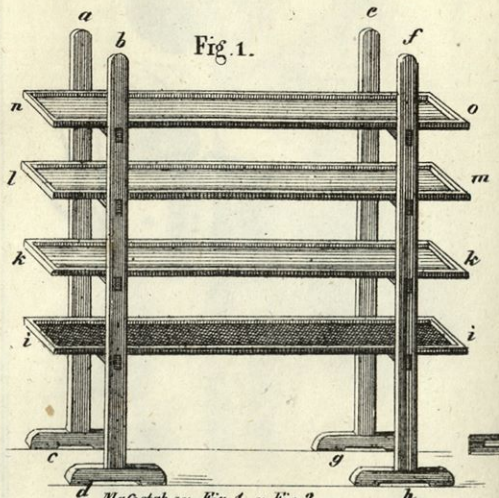

Fig. 1.

Masstab zu Fig. 1 u. Fig. 2

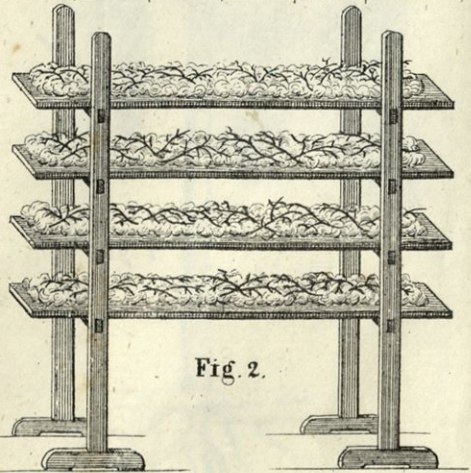

Fig. 2.

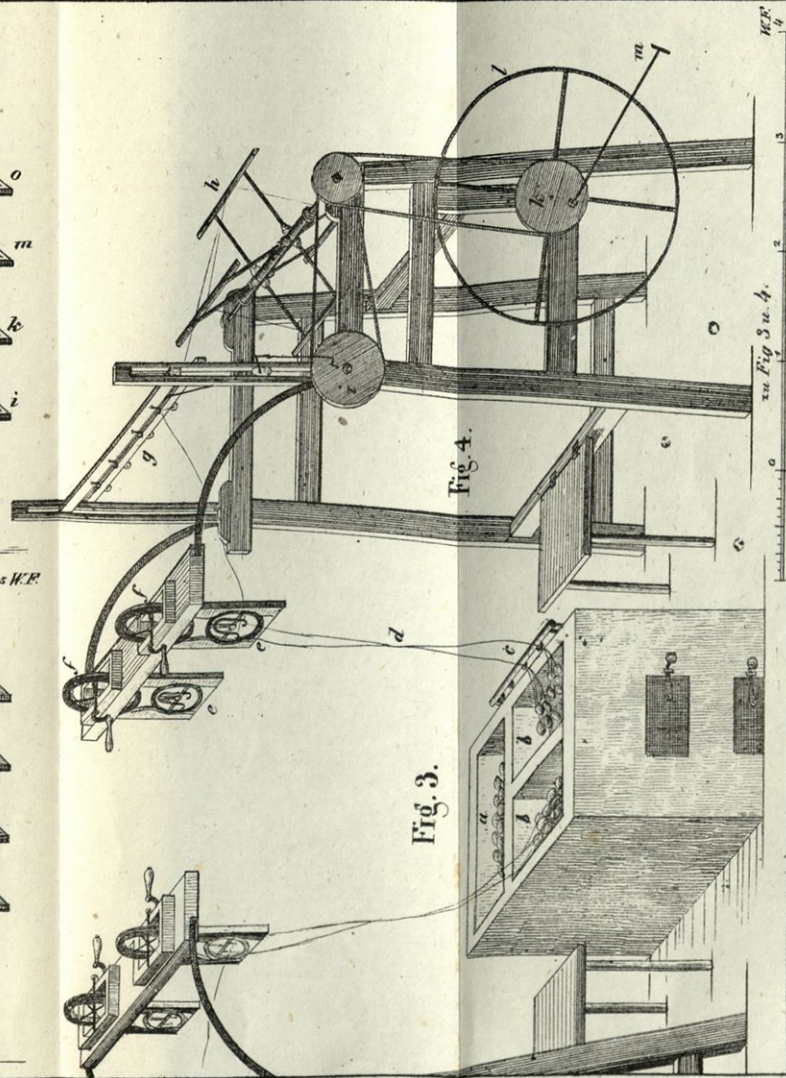

Fig. 4.

Fig. 3.

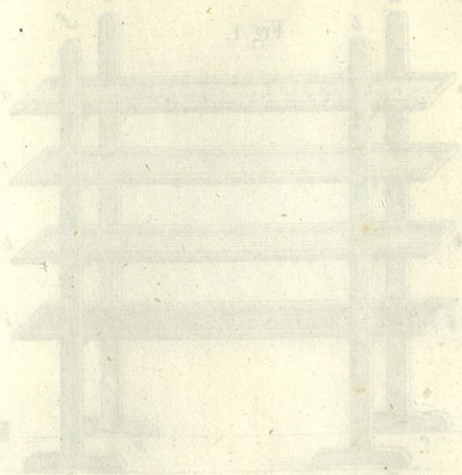

Fig. 1

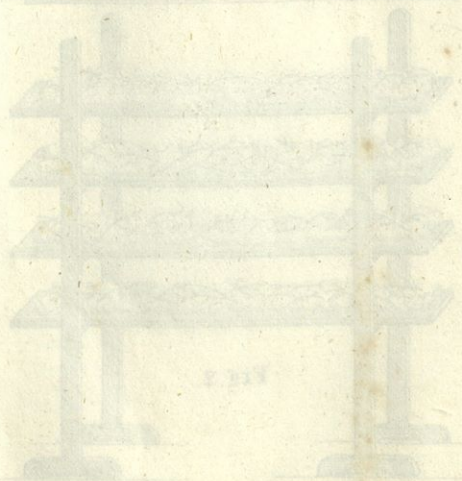

Fig. 2

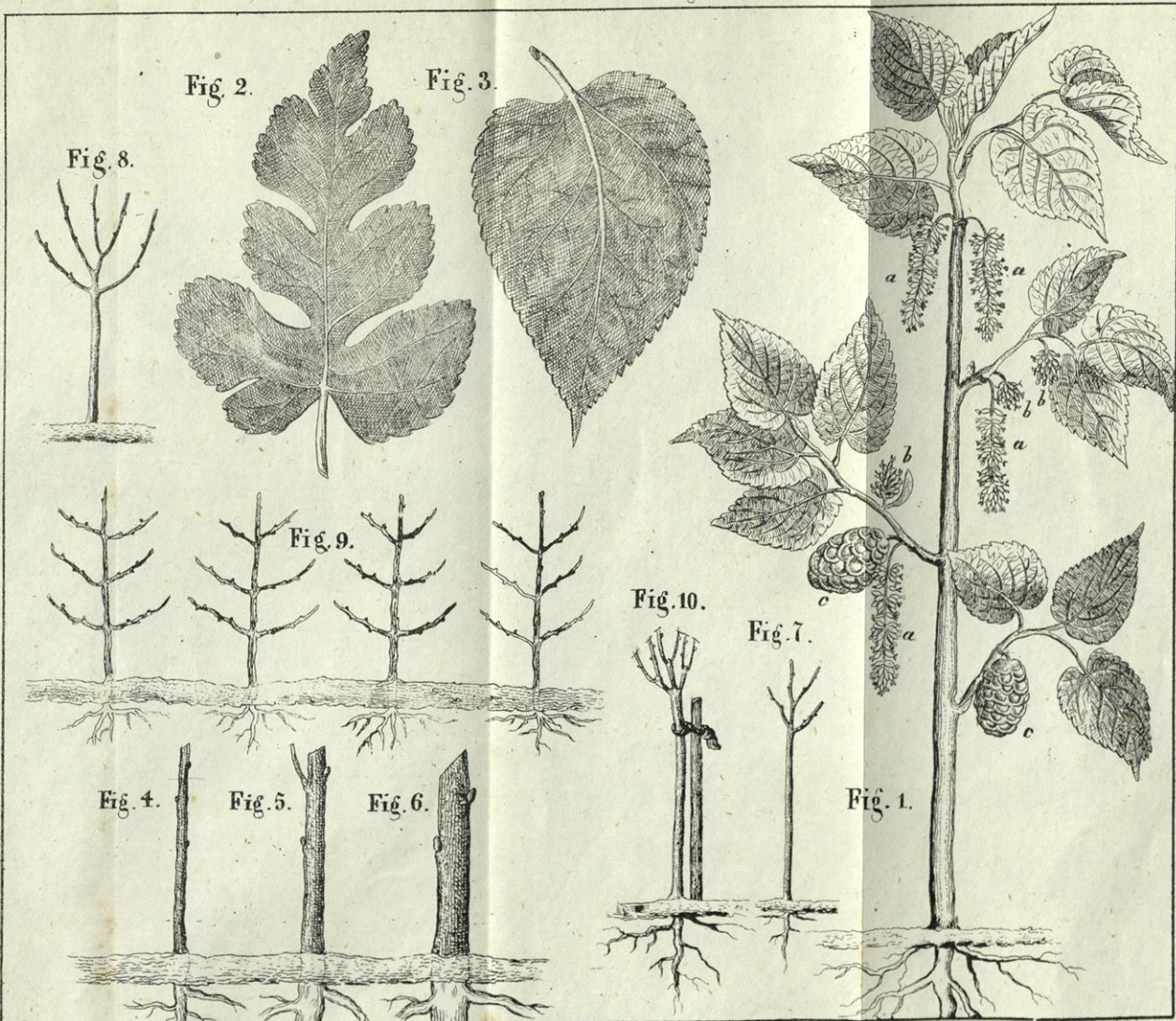

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

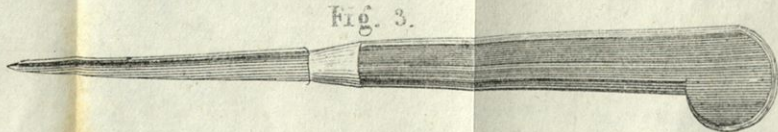
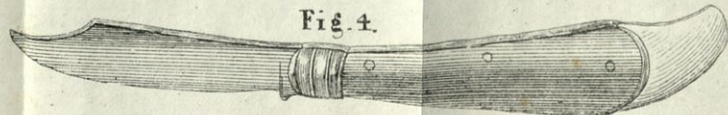
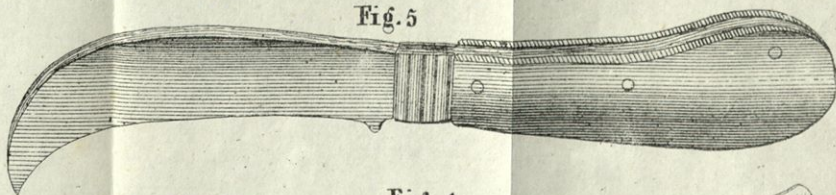
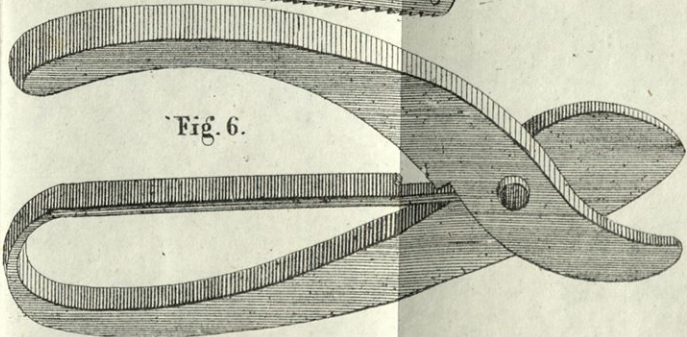
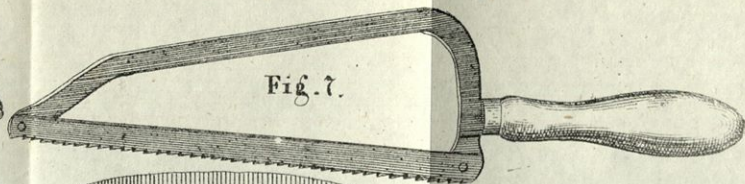
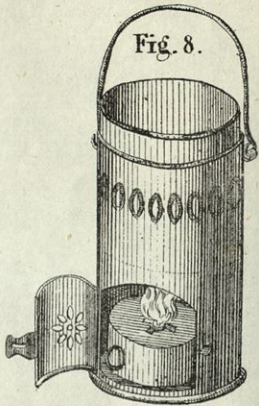
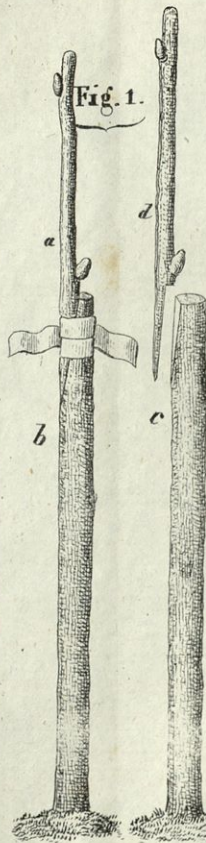

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

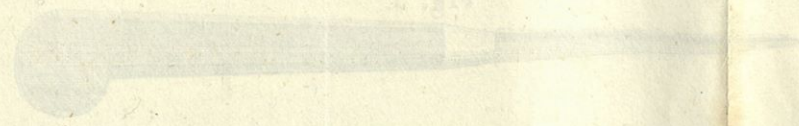

Fig. 5

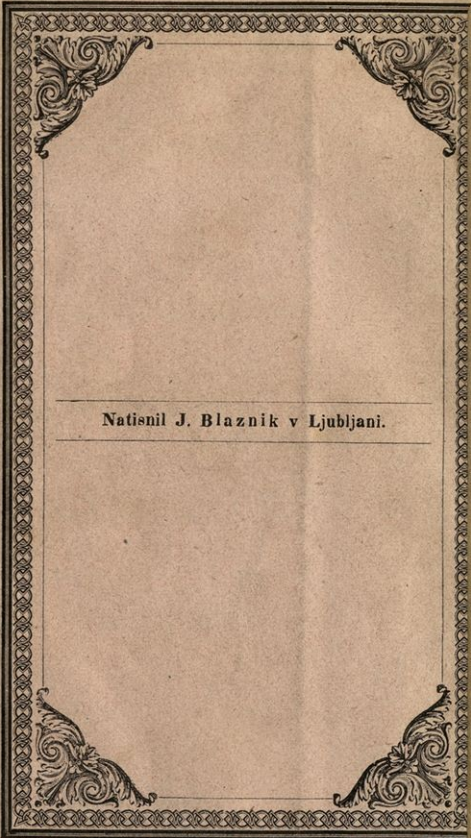
Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

24. Oct. 1854

Natisnil J. Blaznik v Ljubljani.